Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 253 (10850) | 1978 чылдың ноябрь 2, четверг | 1925 чылда үнделип эдип эгелеттингеш | Өртээ 2 коп.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ АЖЫЛЧЫ ЧОННАРЫ! СЭКП ТК-НЫҢ ИЮЛЬ (1978 ч.) ПЛЕНУМУНУҢ ШИИТПИРЛЕРИН АМЫДЫРАЛГА БОТТАНДЫРАР ДЭЭШ, КӨДЭЭ АЖЫЛАГЫЙНЫҢ БҮГҮ ТАЛАЛЫГ БОЛГАШ ШАПКЫН ХӨГЖҮЛДЕЗИ ДЭЭШ ДЕМИСЕЖИҢЕР!

(СЭКП ТК-ны Кыйгырыгларындан).

ПАРТИЯНЫҢ БОЛГАШ КҮРҮНЕНИҢ ШЫЛГАРАҢГАЙ АЖЫЛДАКЧЫЗЫНГА

Кайгамчыктыг революсчу, ленинчи Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүненің шылгараңгай ажылдакчызы — Яков Михайлович Свердловка тураскаалды октябрь 31-де Москвада байырлалдыы-биле ажыткач. СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шиитпирин ёзугаар ол тураскаалды тургускан. Я. М. Свердловтуң адын эдилээн шөлде ук тураскаалды тургускан.

Кайгамчыктыг болуушкунга тураскааткан митингиге найысылалдың чус-чус ажылчы чоннары чыылган. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП-ниң Москва хооркомунуң бирги секретары В. В. Гришин, чамдык министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчулары, хөй-ниитиниң төлөөлекчилери митингге киришкен.

Митингиге В. В. Гришин ажыткан. Кызыл кожалаңы кескен. Тураскаалды шыпкан шыыг чоорту ажыттыны эгелээн, ынчангаш чыылганнарның мурнунга Я. М. Свердловтуң бүгү бодун хүлерден шүткүп кылган скульптура кеступ келген. ССРЭ-ниң Күрүне гимниин чангыланып үнген.

Я. М. Свердловтуң идеякейлиг революсчу ажыл-чорудулгазын тодаргайлап көргүзе пүшаан, ораторнуң демдеглээни болза: — Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилээнинің соон дарый Яков Михайлович Свердловту В. И. Ленинниң санзлын ёзугаар Советтерниң Бүгүроссия Төп Күүсечи Комитединиң Даргазынга соңгаан, партияның ТК-зының секретары албан-хүлээлгезинге ол база артпышаан турган. Я. М. Свердловтуң бүгү талалыг, хайныышкынныг ажыл-чорудулгазы революция соонда-ғы үеде бүдүн чартык чыл четпес үе үргүлчүлээн. Ынчалаадаа Совет эрге-чагырғаның бадыткаттынарынга, ажылчыннарның болгаш тараачынарның делегейде баштайғы социалистиг күрүнезин докталдың тургузарынга болгаш быжыглаарынга ол хөй үүлдерни кылып четтиккен, төөк үүге чырыткыланчак изин арттырған.

1914 чылдан бээр СЭКП кежигүнү Н. Н. Бегдаков, «Тизприбор» заводтуң слесары Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры С. Ф. Трушкин митингиге чүве чугаалаан.

Скульптор Р. Е. Амбарцумяның болгаш архитектор Б. Н. Тхорнуң төлевилелин ёзугаар ол тураскаалды кылған.

КОЛ УГЛАНЫЫШКЫНЫ

Бүдүрүлге чорудулгазының бүгү-ле чадаларында киржип турар кижи бүрүзүнүң ажылының шынары дээш харыысалганы хандырары — тодаргай ажылдап, кылган хемчеглер чокка чедип алдынмас. Чогум-на ооң ужурундан ажылдың болгаш продукцияның шынарын чедип алырының комплекстиг системазын бүгү-ле черлерге нептередири эргежок чугула болуп турар.

Продукция шынарын экижидерин чедип алырының комплекстиг системазын республиканың элээн хөй бүдүрүлге черлери ажыглап эгелээн. Ол системаны ажыглаанындан бүдүрүлге черлери эки үре-түүнелдерни ап турар апарганын демдеглээр херек. Бо системаны ёзугаар ажылдаарга, кижи бүрүзүнүң кылган ажылын үүгле сан-түү-биле эвес, харын база ону канчаар кылганын, кандыг шынарлыг болганын барыдаалап үнелээр. Ажылдың темпизин кудулаттайын тургаш, бистиң республиканың байдалдарында-даа эки түүнелдерни чедип ап болурун Кызылдың дааранылга фабриказының ажылы көргүзүп турар. Фабриканың он ажыг продукциязынга күрүненің Шынар демдээн тывыскан болгаш кылыгларның 93 хуузу бирги сорттуң бооп турары—ооң тодаргай бадыткалы.

Шынар экижидериниң комплекстиг системазын «Тыва кобальт» комбинат долузу-биле ажыглап эгелээн. Ооң түүнелинде металлургтар боттарының шынар талазы-биле хүлээлгезин бүзүрелдиг күүседип болурлар. Ол ышкаш «Росводпром» каттыжыышынның демир-бетон кылыглар заводунда коллектив кежигүннериниң кичээнгейин шынар көргүзүглерин экижидеринче мөөнгеп турарында эки үлегер-чижектер эвээш эвес. Ында социалистиг чарыш, эртем албан черлери-биле сырый холбаа, шынар көрүлделери, мергежил аайы-биле конкурстар дээш, өске-даа хемчеглерни калбаа-биле ажыглап турар. Бо ылдың үшкү кварталында ол заводтуң демир-бетон кылыгларының 92 хуузу холуг чокка хүлээп алдынган. А ооң-биле дөмей продукция кылып турар «Тудуг кезектери» комбинатта байдал оон шуут өске—чүгле 43 хуу азы ийи катап эвээш бооп турар. «Каа-Хем» хөмүр-даш разрезиниң дагжылары продукцияның шынарын экижидер, техниктиг деңнелин бедидер дээш демиселге база кеску чедиишкиннерни чедип алганнар. Ол разрезтиң коллективи продукцияның шынары дээш 11 муң рубльдің немелде төлевирин алганы ооң херечизи. Тываның автосептелге заводу шынар хүннерин болгаш өске-даа хемчеглерни ап, мурнакчыларның дуржулгазын нептередип турарының түүнелинде тус-тус кижилер хамаан чок; харын бүдүн бригадалар болгаш звенолар безин продукция шынарын чогуур негелдеге чедир экижидерин чедип ап турар. Чижээ, К. Кукаринниң бригадазы, П. Поповтуң звенозу продукция шынары куду дээш чемелээшкинни ап көрбээн. Ниити заводтуң продукциязынга хомудалдар келири эрткен чылдыындан ийи катап эвээжээн.

Кижилерниң ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузары шынарны башкарарының системазын үре-түүнелдиг ажыглаарынга дузалыын практика көргүзүп турар. Кызылдың районнар аразының каттыжыышкыны бо талазы-биле хожудаашкынныг деп санадып турган. Ам ында байдал өскерилген: цехтерде арыг-силиг, соңгаларда чечектер, чырык, делгем апарган. Септекчилерниң ажылының түүнелиндаа экижээн. Чамдык кижилер, чижээ, В. Беленков, С. Луцевис болгаш өскелер-даа продукцияны техниктиг контроль черинге көргүспейн дужаар хүндүлүг эргени чедип алганнар.

Ынчалзажок чамдык бүдүрүлгелерде байдал ындыг эвес. Бодунуң техниктиг деңнелиниң, даштыны хевириниң болгаш шынарының талазы-биле чогуур негелдеге четпес продукция берип турар бүдүрүлге черлери ам-даа хөй. Ындыг черлерге чурт иштиниң үлетпүрүнүң районнарда комбинаттарының мебельдери, аъш-чем үлетпүрүнүң бүдүрүлгелериниң, Үстүү-Енисейниң балык заводунуң болгаш өске-даа коллективтерниң продукциязы хамааржыр. Күрүнэ хайгаараалының органнары бо чылдың тос айларының иштинде «Тыва даг-дүгү» комбинат, «Сельхозтехниканың» Кызыл-Мажалык салбыры, туйбу заводтары, аъш-чем бүдүрүлгелери дээн ышкаш коллективтерниң продукциязының шынарын багай деп тодаткан. «Тыва тудуг материалдары» каттыжыышкынының туйбу заводтары ийиги категорияның продукциязын бербишаан.

Продукция аттестастаары — шынарны экижидериниң бир чугула кезээ. Аттестастаан продукцияның үлүү «Тудуг кезектери» комбинатта үүгле 26, ыяш ажыл-агыйының эргелеринде — 13 хуу бооп турар. Бедик категорияның продукциязын республиканда үүгле ийи бүдүрүлге чери үндүрүп турарын алырга, шынар дээш демиселдиң ам-даа четпезин көргүзүп турар.

Продукция шынарын бедидериниң айтырыын комплекстиг көөрү чугула. Үүгле техниктиг, экономиктиг эвес, харын база социал, организастыг айтырыгларны катай хаара шиитпирлээри негеттинип турар. Бо талазы-биле ажылдың шылгаттынган аргазын—эртемниң чедиишкиннерин болгаш мурнакчыларның дуржулгазын пропагандалаары, дагдыныкчыларның шимчээшкини чугула. Ол ышкаш ажыктыг чорук болгаш шынар дээш шимчээшкиннің эң кол, тодарадыкчы күжү — ажылчын бүрүзүнүң ак сеткилдиг, эки ажылы болур. Ынчангаш «Ажылчынның ак сеткили— эң дээре контролёр», «Ажыктыг болгаш шынарлыг чорук бүгү чылынга—ажылчынның магадылалы» деп кыйгырыглыг шимчээшкиннерниң тывылганы таварылга эвес.

Бөгүн дүүнгүзүнден, а даарта—бөгүнгүзүнден эки ажылдаар, продукцияның шынарын чогуур негелдеге чедир экижидер дээш күш-ажылчы коллективтерниң чүткүлүн хүн бүрү боттуг удуртуру партия организацияларының, бүдүрүлге удуртукчуларының болгаш специалистерниң чугула сорулгазы.

УЛУГ ОКТЯБРЬГА УТКУШТУР

Хуусаа бетинде

Тыва АССР-ниң Көдээ ажыл-агыйының бүдүрүлге-техниктиг хандырылгазының талазы-биле күрүне комитединиң чамдык бүдүрүлге коллективтери онгу беш чылдың баштайғы үш чылының планыг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседкен.

Оларга Улуг-Хем районнуң «Сельхозтехника» салбырының септелге мастерскаазы, сөөртүлге баазазы, Чадаананың районнар аразының «Сельхозтехника» каттыжыышкынының монтаж участогу, механизастаттынған отряды, Тес-Хемниң «Сельхозтехника» каттыжыышкынының техниктиг хандырыга станциязы болгаш өскелер-даа хамаржыр. Бо мурнакчы коллективтерге республиканың күрүне комитединиң болгаш профсвилелдиң каттышкан комитединиң коллегиязы хүндүлел биижиктер-биле шаңнаан.

Республиканың көдээ ажыл-агыйының бүдүрүлге-техниктиг хандырылгазының талазы-биле күрүне комитединиң бүдүрүлгелери болгаш организациялары кара металл чыыр, дужаарының планныг онаалдаларын бо чылдың эрткен айларында ажыр күүседкен. 1849 тоннаны дужаар тургаш, 1866 тонна чедирген. Кызылдың Күрсельхозтехника каттыжыышкынының комитеди, «Трансельхозтехниканың» Чадаанада, Кызылда транспорт бүдүрүлгелери металл дужаар планнарын дыка ажыр күүседкен.

И. ОЛДЫРЕВ.

БАЙЫРЛАЛГА БЕЛЕК

Өвүр районнуң «Коммунизмче орук» совхозтуң Кужур-Чыраа сүт-бараан фермазының ажыл-ишчилери СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш улуг кедүрлүүшкүнүнүг ажылдап, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 61 чыл оюн күш-ажылчы челиишкиннер-биле уткуп турарлар. Ферма бо чылын 600 центнер сүт бүдүрер планын октябрь 25-те 603 центнер кылдыр ажыр күүседкен. Планга немей 200 центнер сүттү декабрь 20-те чедир күрүнеге садарын хүлээнген.

Саанчыларның аразында социалистиг чарыш улам калбарып, кижи бүрүзү бодунга быжыглаттынган инектеринден эң хөй сүттү саап алыр дээш кызымаккай ажылдап турар. Мурнакчы саанчылар Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи Нордуп Иргит, Татьяна Седен-оол, Тамара Монгуш инек бүрүзүнден хөй сүттү саап ап, эш-өөрүнге үлегерин көргүзүп турар.

Инектериниң сүткүр болуру кадарчы кижиден улуг хамааржыр. Ынчангаш кадарчы Белек-оол Монгуш инектерин эң-не оттуг черлерге кадарып турар.

Саанчыларның культурлуг амыдыралын экижидери-биле ферма-да чаа кызыл-булунну тудуп турганын. Сөөлгү үеде аныктарның фермага саанчылап ажылдаары-биле кээп турары өөрүнчүг. Саанчылар ортузунда агит-массалыг ажылдарны инда партия бөлүүнүң удуртукчузу Достан Монгуш болгаш ферма эргелекчизи Чылбаанай Монгуш олар эки чорудып турар.

Ферманың ажыл-ишчилери кышка удур 80 тонна сигенни, 210 тонна сенажны белеткеп алган. Ында чаа төлевидел ёзугаар туттунган кажаа чылыг сүт-биле хандыртынган.

М. ДОРЖУ.
К. ХОБАЛЫГ.

ТУДУГЖУЛАРНЫҢ КИРЖИЛГЕЗИ-БИЛЕ

Чөөн-Хемчик районнуң «Сүт-Хөл» совхозта кыштаглаашкынга белеткел ажылдары уламчылап турар. Хоочун тудугжу Удай-оол Ооржакка удурткан алды кижи составтыг тудугжулар звенозу Кызыл-Тайга салбырда кыштагда бир чурттала бажының тудуп, ажыглалга киргген. Ам 500 хөй кирер кажааның тудуп эгелей бергеннер. Ол ышкаш В. Монгушка баштаткан белек тудугжулар хойнуң үш кажааларының, Ак арыында 400 инек кирер кажааның септелгезин кылганнар.

Оон аңгыда Дарый Ооржак удурткан звено Өленде, Кызыл-Тайгада кыштагларда бажыннарның, кажааларның иштин чугайлаан.

Кыштаглаашкынга белеткел чер-черлерде шалыкын чоруп турар.

Б. ОНДАР.

«Тудуг кезектери» комбинаттың арматура цехиниң оператору Валерий Селиверстов комбинаттың тургузуунган хүнүнден эгелеп ажылдаан. Ол бодунуң ажылынга мергежээн, арга-дуржулгазы улгаткан. Ол онаашкан планын эзлчег санында-ла ажыр күүседип турар. Мурнакчы оператор Валерий Селиверстов болгаш бригададан ооң эштери бригадир В. Воробьев, В. Исаков А. Логинов, О. Михайлов болгаш оон-даа өскелер 1978 чылдың планын хуусаа бетинде доосканнар. Олар боттарының күш-ажылчы чедиишкиннерин Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 61 чыл оюнга тураскаадып турарлар.

ЧУРУКТА: В. Селиверстов сывырындык демир кезер автоматта ажылдап тур.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ХҮЛЭЭЛГЕЛЕР

«Водоканал» эргелели 1978 чылда алган социалистиг хүдэлгезин хуусаа бетиндө күүседкен мурнакчы бүдүрүлгелериниң бирээзи. Эргелелдиң коллективи онгу беш чылдың үш чылының планын сентябрь 1-де күүседкелин дыннаткан болгай.

Амыы үеде водоканалчылар күжелиишкинин кошкатпайн ажылдап турар. Эрткен он айларда арыг сугну сайгарары 111 хуу, канализация суун төгери 104,4 хуу күүседтиинген. Азы планда көрдүнгениниден ажыр 400 муң кубометр арыг суг сайгартынган. Арыг сугну сайгарганындан орулга алыры 4 хуу ажыр күүседтиинген, ол дээрге планнаттынганындан 21 муң рубльдің орулгазы ажыр алдынганы-дыр.

Мурнакчы коллектив Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 61 чыл оюн төлептиг уткуур дээш чарыштыг улам-па калбарткан. Октябрьда эргелелдиң бүгү участоктары бедик коргузуулгаларны чедип алган. Арыг сугну сайгарарының планы 22,1 хуу, канализация суун төгери 12,5 хуу ажыр күүседтиинген.

Онгу беш чылдың үш чыл планын хуусаа бетинде күүседкеш, «Водоканал» эргелелиниң коллективи немелде хүдэлгени алганнар. 1978 чылдың планныг онаалдаларын коллектив декабрьның 10-да күүседир деп шиитпирлээн. Олар соңгу эллээриниг бүзүреддиглер. Арыг сугну сайгарарының талазы-биле водоканалчылар амыы үеде декабрьның үлүүнде ажылдап турарлар. А бир эвес онгу беш чылдың эгезинден тура алыр болза, «Водоканал» эргелели ам иштизи-биле 1979 чылдың майның планын күүседиринге чоокшулаапар.

Н. УЛЬЯНОВА,
«Водоканал» эргелелиниң план кылдизийиң начальныгы.

Т. К. Коптеваны Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Театр уран чүүлүнүң ажыык специалистериниң болүүн белеткээни дээш Б. Б. Щукин аттыг театр училищезиниң доцентизи Тәтьяна Кириллевна Коптеваны Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1978 чылдың ноябрь 1.

Парад киржикчилериниң байырлыг хуралы

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 61 чыл оюнга холбаштыр Москва гарнизонунуң шериглериниң Кызыл шаңга болур шериг парадының киржикчилериниң байырлыг хуралы октябрь 31-де Кремльдиң Съездилер ордузунга болган.

Хуралдың президиумунда — ССРЭ-ниң камгалал министринин бирги орлакчызы Совет Эвилелиниң Маршалы С. Л. Соколов, генералдар, адмиралдар, Москваның ажылчы чоннарының төлөөлекчилери.

Москваның шериг округунуң шериглериниң командылакчызы армия генералы В. Л. Говоров хуралга чүве чугаалаан. Парадка киржир кезектериниң шериглери олардың мурнунга салдынган хүндүлүг сорулганы алдарлыы-биле күүседир дээш боттарының бүгү күжүн, дуржулгазын болгаш билиин бээр дээрзин СЭКП Төп Комитединге болгаш Совет казакка парад киржикчилериниң мурнундан ол бүзүредип чугаалаан.

Лихачев аттыг автозаводтуң слесарь-инструментальщиги Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Н. Г. Мячин, ССРЭ-ниң улуетун артизи Е. А. Фадеева, Совет Эвилелиниң Маадыры ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы полковник В. А. Джанибеков, ВЛКСМ ТБ-ның секретары А. В. Жугаев олар парад киржикчилериниг изиг байыр чедирген.

СЭКП Төп Комитединге, эш Л. И. Брежневке байырлыг чааганы байырлыг хуралдың киржикчилери улуг сорук киришкин-биле хүлээп алган.

(СЭТА).

«САЛЮТ-6» – «СОЮЗ-31»: УЖУДУУШКУНДА 138 ХОНУК

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). Чер чоогунуң космос делгеминде Владимир Коваленок болгаш Александр Иванченков 138 хонук дургузунда ажылдап чоруур.

Октябрь 31-де орбитаның «Салют-6»—«Союз-31» эртемшинчилел комплекизиниң экипажы автоматтыг байдалга ужудуушкунга станцияны, а космос кораблин Черже эзп кээринге белетизээрин үргүлчүлээн.

Хүннүң бирги чартыында космонавтылар «Чибис» деп вакуум костюмун ажыглап турган, күш-дамыр тренировкаларын кылган болгаш «Салют-6» станцияның иштики системаларын адырып шыгжааннар.

Дүштеки чем соонда экипаж «Союз-31» корабльди ажыдып, ооң иштики системаларын болгаш агрегаттарын хынаан.

Владимир Коваленок болгаш Александр Иванченков олардың кадыкшылы эки.

«Салют-6» станцияның болгаш «Союз-31» космос кораблиниң иштики системалары болур-чогууру-биле ажылдап чоруур.

МАКТАЛДЫГ ЧОЛААЧЫ

Ак-Довуракты автотранспорт бүдүрүлгезинде ажылдап турар хөй саңныг чолаачыларның аразында ай, квартал планнарын үргүлүг ажыр күүседип, үеин мурнап турар мурнакчылар хөй. Оларга Валерий Салчакович Кончукту хамаарыштырып болур.

1963 чыл. Валерий Кончук Кызыл-Мажалыктың ортумак школазын доозуп тура, ол бышкан билигинде аттестадыы-биле кады үшкү класстың чолаачызының шынызылгазын холга алган. Чолаачылаар шынызылгалыг аныык ол удавайн Ак-Довуракты АТБ-зинге чеде бээрге, ону слесарь кылдыр хүлээп алган. Хонук, айлар эртип-ле турган. А Валерийниң машина башкарыксаары хөлчок. Ажыл-ишке кызымак, аажы-чаңы төлептиг кижилер дораан көскү болур. Валерий Кончуктуң эки талаларын коллективтиң удуртукчулары база эскерип турган. Ынчап турда, Валерийниң дилээн, күзелин хандырган — аная ажылдаары-биле тускай машинаны берген. «Эрги машина, ынчалаа-даа ажылдаары эки» деп бүдүрүлгениң механиги оолга чугаалаан. Алган машиназынга каш ай ажылдап чораан-ла, Валерий шериг хүлээлгезин эрттирери-биле хап чорушкан. «Шеригге база-ла чолаачылаар сеп, оон келгеш бистиинге чедип кел, чаа машиналар ынчан хөй келген турар» деп, АТБ-ниң удуртукчулары ону үдеп турган чагаан.

Баштайғы күш-ажылчы базымны эгелээн коллективи, эш-өөрү Валерийниң сагыш-сеткилинден ийи чыл иштинде ыраажан. Ол чагаа бижип, харылзаазын үсээн.

Шеригден келген соонда, ол база катап Ак-Довурак АТБ-зинге чедип келген.

— Ам-на ёзулуг быжып дадыкхан-дыр сен. Сенээ кандыг-даа машинаны бүзүреп болур—дижип, эш-өөрү Валерийни өөрүшкүлүг хүлээп алган. Аная чүк машинازыны берген.

Ол үеден бээр-ле Валерий Салчакович Кончук бо бүдүрүлгеде чолаачылап ажылдап турар. Сөөлгү беш чылдарда ол кожуулуг ЗИЛ-130 деп бензовоз машинада ажылдап, Абакан, Минусинск, Абаза хоорайлардан кывар-чаар материалдар сөөртүп чоруп турар.

— Аңгы-аңгы бригадаларга бистерни үскен. Аравыста социалистиг чарыштыг бис. Мен А. Макаровтуң бригадазында мен. Кывар-чаар материал чок болза хөй-хөй машиналар анаа турар апаар. Ынчангаш ажылым харыысалгадыг,— деп Валерий Салчакович чугаалаар.

Ол черле чөптүг. Биске бир кол чүк—кывар-чаар материал. Ону сөөртүрүн дуржулгалыг, ак сеткилдиг чолаачыларга бүзүреп болур. Ындыг бүзүрелди Валерий Кончук чедип алганы ол. Чоруур өруктар узун, кадыр-берт. Ынчалаа-даа Валерий Салчакович бо бүгү бергелерге чаңчыккан.

— Бодунук хамаарышкан ажыл-ижинге кызымак, партийжи даалгаларны ак сеткилдиг күүседип турар. Хөй-ниитиниң ажылынга идеякейлиг кижи—деп, АТБ-де партия эге организациязының секретары Х. И. Мамедов чугаалады.

Ажыл-ижи чай чок-даа болза, Валерий Салчакович аңда дааскан хөй-ниитиниң ажылынга четтигин турар. Ол АТБ-де профсвилел комитединиң, транспорт болгаш орук ажылдакчыларының профсвилелиниң область комитединиң кежигүү, СЭКП Барыын-Хемчик район комитединиң кежигүнү, Ак-Довурак хоорай Совединиң депутады. Бо бүгү бүзүрел, идеелди ол кызымак күш-ажылы-биле, коллективтиң, эш-өөрүнүң хүндүткелин чаалап алганы-биле чедип алганы билдингир.

Онгу беш чылдың үшкү чылының планныг онаалдаларын күүседиринге ол чоокшулаан, декабрьның үлүүнде ажылдап киришкен.

— Беш чылды дөрт чартык чылда күүседирип, машинамга капитал септелгени беш чыл дургузында кылбазын, резина, кывар-чаар материалды камгап алырын хүлээнген мен. Ол хүлээлгелерим күүседтиннер—деп, Валерий Салчакович бодунуң күш-ажылчы чедиишкиннериниг бүзүрелин алгаш чугаалады.

Машина-техниказыга хамнык, бирги класстың чолаачызы бодунуң арга-дуржулгазын аныык чолаачыларга күзелдиг-биле дамчыдып берип чоруур.

Валерий Салчаковичиниң «Шеңгээр» совхозтуң удуртукчулары, ооң малчыннары база мактаар. Совхозтуң малчыннарынга ол үш кыш улаштыр изиг сүг сөөртүп келген. Бо ажылды ол база-ла эки күүседип, оларның макталын чаалап алганы таварылга эвес.

Кызымак күш-ажылы дээш Валерий Салчакович Кончук Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле болгаш оон-даа өске хүндүлел биижиктер, «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп хорек демдектери-биле каш улаз шаңнаткан.

М. ХОЮГ-ООЛ.

Партийжи амыдырал: отчёттар болгаш соңгулдалар

ОРГАНИЗАСТААР, НЕГЭЭР

СЭКП-НИЙ XXV съездизиннин болгаш партия Төп Комителиниң июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга боттарының төлептиг үлүг-хуузун киирип, даандырган ажыл-херээнге харыысалгазын бедидип, эш-өөрүнте үлегерчижээн көргүзүп чоруур коммунистер «Тиилелге» совхозтуң партия организациязында эвээш эвес. Чижээ, аныяк коммунист, район Советиниң депутады саанчы Д. Монгуш онгу бөш чылдың баштайгы үш чылдарында 127 тонна 200 килограмм сүт саар планын 132 тонна 748 килограмм чедирип, үш чылдарының планын хуусан бетинде күүсеткен. Ол үстүне сүт саарынга мергежээн эвес, харын хөй-ниити ажылынга идепкейлиг киржип, күш-ажылдың сагылга-чүрүмүн быжыглаар дээш демисежип, школада ада-иелер болуушуң кежигүнү болгаш депутат хүлээлгелерин ак сеткилдиг күүседип турар. Ол мшкаш кызымакай күш-ажылы, үлегерлиг сагылга-чүрүму, хөй-ниити ажылынга идепкейи-биле совхозтуң ажыл-ишчилериниң хүндүткелин чаалап алган коммунистерге Т. Бавил, М. Куулар, Б.-У. Монгуш, бригадир Д. Доржу болгаш оон-даа өскелерни хамаарыштырып болур.

Ниитиниң малынга быжыг чем-суурну тургузарынга коммунистер бригадир В. Ооржак, үеһчик Б. Седин болгаш оон-даа өскелер кызымак болгаш партийжи харыысалгалыг чоруун көргүскен. Ажылагый бо чылын малынга 2217 тонна ситении, 900 тонна саванны, 3800 тонна силосту, 830 тонна сенажты белеткеп алган.

СОВХОЗТУҢ партия организациязының составында 7 бригада парторганизациялары бригадалар, фермалар болгаш участоктар аайы-биле тургустунган, оларның үеһдүнде 104 коммунист болгаш партия кежигүнүнге 9 кандидат бактаан турар. Бүгү коммунистерниң 81,7 хуузу ажылчынар: оларның аразында 28 механизатор, 13 чоланчы, 14 саанчы, 7 хойжу бар. МТМ-ниң, төптүң, ортумак школаның партия организацияларында партбюролар соңгуттунгулаан.

Бо хире улуг күштү партком, бригада парторганизациялары чөп ажыглап, аңаа шын угланышкыннарны берип, бүдүрүлгениң ажыктын болгаш шынарын бедидеринче ылап тодаргай башкарып организастаан болза, ажыл-агый улам хөгжөөн, оон экономиказы аажок быжыккан турар ужурлуг. Ынчалза-даа директорлар, парткомуң болгаш партия организацияларының ажыл-чорудулгазының стилинде, оларның кижилер-биле ажылының арга-методтарында четпестерниң хараазы-биле совхозтуң мал болгаш чер ажылының талазы-биле бо чылдың 9 айларының планыг онаалдалары хойнуң бат саны өстүрериниң өскелери шуптузу күүсеттинмээн. Ажыл-агый бо чылдың октябрь 1-де күүрнеге 5 миллион 137 мүң рубль өрелиг болган.

Көдээ ажыл-агыйның специалистери, механизаторлар-биле кижизидилге ажылы кошкак тургустунган, күш-ажылдың сагылга-чүрүмүн үрээр, арагалаар, ажыл шагы үзер чоруктар оларда хаая эвес. Чижээ, Э. Күжүгет часкы тарылга доостуру билек чоруткан, күскү дүжүт ажаалдазы доозулган соолунде чедип келген, агроном К. Сат мөге наряд, документалер тургустурун, оларга ат салып берип турган.

Чер ажылының культуразын бедитпээн. Техника септелгезин доозун чадап турдала сезон эртер деп баар, ынчангаш дүву-далаш-биле эшкеден эгелээр, оон түңнелиде кылган ажылдың шынары баксыраар, ылаңгыя бо чылын күскү чер аңдарылгазының шынары дыка куду болган. Түс-түс участокларда, отрядларда доктаамал быжыглаттынган агрономнар чок, олар үргүлүү солчур, ынчангаш хову-шолде кылдынган ажылдарының шынарын херек кырында кым-даа хынаваан турар. Оон аңгыда черниң үнүш-дүжүтүрүн бедидер болгаш малга чем болур чаңгыс болгаш хөй чылдыг ситениерни тарываан, тарылга эдлечеттириатеазин чоруттаан турарындан, ниитиан-биле агротехникиг ажылдарны ылнар чок болгаш чедир кылбайн турарындан дүжүт кудулан, чер ажылының продукциязының бот-үнезин аартап турар апарганын, оны агаар-бойдуска чарбаан херээ чок дээрани коммунистер Д. Доржу, Н. Маады, А. Доңгак боттарының санаалдарына ханы аналнатеп турган, шыгыны шүүмүүлээн.

ПАРТКОМ болгаш бригадаларда парторганизациялар партийниң хүрээлеңин өстүрер база аныяк коммунистерни кижизидер талазы-биле чамдык ажылдарны кылган. Ынчалза-даа оларның дээштинин бедидери күзенчиг, ынча өзугбарымдаалаар, эрегелээр чоруктар бар. С. Ондар, Л. Кызыл-оол, И-Д. Хертек, А. Куулар болгаш оон-даа өске чамдык аныяк коммунистер хөй-ниити ажылынга кошкак киржип, ылаңгыя ажыл-агыйда четпестерни илередир, оларны чайладыр дээш орадашпайн, партия хуралдарынга шүүмүүлеп кылбайн, санал-оналбербейн турар.

Совхозта хөй орулга берип турар адырларның бирээзи — мал ажылы. Ында партия кежигүннери эвээш. Чижээ, бүгү хойжуларының аразында үстүне 7 коммунист бар. Ынды турбужө соолгу үш чылдарның дургузында үстүне 2 хойжуну партийның хүрээлеңинге киирип алган.

Ажыл-агыйның партия организациязының бүгү коммунистериниң ниити хуралын болгаш түс-түс бригада парторганизацияларының хуралдарын канчаар белеткеп, эртирип, оларга шиитпирлээр ойу келген кандыг айтырыгларны чугаалажып, чогум кандыг тодаргай доктаалдарны хүлээп ап, оларның күүселдезин канчаар хынап, боттандырып турганы совхозтуң партия организациязының отчёттуг үеде чорудун келген ажылының дугайында партком секретары Х. Ховалыгның отчёт илеткелиниң тодаргай түү-даа билдинмес болган.

УДУРТУП баштаарындан ангыда, чон-биле харылзааны улам ханыладыры, аңаа коммунистерниң, күш-ажылчы кижилерниң чүү бодап, күзеп чоруурун билип ап, оларның санал-оналын дыңнап, олардан өөренип алыры база чугула болгай. Чижээлээргe, О. Баян-Доо үр чылдарда мал ажылы кылып келген дуржулгалыг хоочун хойжу, республикада ат-сураглыг, орден-хавыяалыг коммунист-тир. Оон сүмезин, санал-оналын канчаар үнелеп, өөренип көрбейн барганы билдинмес. Хой ажылының комплекзинин дугайында бодалдарын удуртукчуларга, хураддарга ол каш удаа чугаалап келген. Оны совхозтуң парткому-даа, дирекциязы-даа тоомчага албаан, деткивээн. Харын-даа өдежок, төлеп чок, оорланыр, самыгдакчы кижилерни комплекске ажылдаары-биле чорудун турган фактылар бар. Хой ажылының комплекизи бо ажылагыйда чаа түүл, ниитиг болганда ону деткиир, аңаа коммунистерни, төлептиг кижилерни быжыглаар, оларның мергежилин бедилер ужурлуг турган. Бодунуң бо күзелин боттанмайн барганынга коммунист О. Баян-Доо отчёт-соцгулдалыг хуралдын индиринден хомудан чугаалаан.

Партия кежигүннери К. Ондарга, М. Куулларга арага-дарыже хандыгын турганы дээш партия талазы-биле хемчегларни хүлөөткеш, оларны кол саанчы хүлээлгелериндеп хостаан. База ол мшкаш арагалап, ажыл шагы үзүп турган кол агроном Н. Маады, экономист К. Чамыян, агрономнар К. Сат, А. Сүгдер-оол оларны шынгыы доңгуткулаан. СЭКП Уставының негелделерни хажыдып, даандырган ажыл-херектеринге харыысалга чок болуп, коммунистин белик адын бужарлаптын турганы дээш С. Сат, С. Ооржак, К. Кызыл-оол партия кежигүнүнден үндүрткеннер.

Кур-чер көдээ Советтин, комсомол, профэвилел болгаш оон-даа өске хөй-ниити организацияларының, ында өөредилге комбинадының, рабкоотүн ажылында чамдык чедимчелиг түүлерни демдеглевишаан, оларны удуртуп турарында улуг четпестер барып, ылаңгыя социалистиг ниити чүртталганың корум-чүрүмүн үрээр, кем-херек үүлгедир чоруктарны, оларга удур кошкак демисежин турарын илеткелчи-даа, санал бергеннерда ыңгыы шүүмүүлээн.

Партияның XXV съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынче, отчёт-соцгулдалыг хуралдың доктаалында айыттынган хемчегларни күүсеткеннче совхозтуң коммунистерин, бүгү ажыл-ишчилерин мобилизастаарда, парткомуң чаа соңгуткан составы болдунуң ажыл-чорудулгазының стилин, арга-методтарын үндезини-биле эде көөрү, администрацияның ажылын контрольдаар эргени боттандырып, хөй-ниити организацияларын билдилиг удуртуп, оларга даянын турган, ажыл-херекти үре-түнелдиг кылдыр организастаары базаа олардан негелдени күштелдирери чугула.

М. МОНГУШ.

«Шынның» тускай корреспондентизи.

ХАБАРОВСК КРАЙ. Амурда-Комсомольскиге чоруп чорааш эш Л. И. Брежнев «онзагай намдарлыг хоорайның» амгы үеде эдеринчи хоорайлары база бар деп демдеглээн. Оларның бирээзи болур Амурск чоокку келир үеде ыяш-химия болгаш ыяш болбаазырадып кылыр үлетпүрнүң улуг төвү апаар.

Бүгү-эвилелдиң комсомолчу шалыпчы тудуу кылдыр чарлаан ол хоорай тайга иштинче бодунуң кудумчуларын киирип, дүрген өзүп турар. Тудугжуларның камныы-биле арттырып каан ногаан ыяштарының аразында алдыгы микрорайонну тудуп эгелээн. Аңаа 15 муң кижи чурттаар.

Ленинградтың болгаш Амурсниниң архитекторлары чаа тудугнуң онзагай төлевилелин ажылдап кылганнар. Хоорайның ыдыынче үнген кудумчуларны үүгле чадаг кижилер кылаштаар болгаш автомобиль оруктарын чүртталга черлеринден ырак кылдыр тудуп чорудар.

ЧУРУКТА: Амурск хоорай.

А. ШЛЯХОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ЧААРТЫЛГАНЫҢ ХЕМЧЭЭЛДЕРИ

МИНСК. (СЭТА-ның корр.). Минскиниң трактор заводунуң кан шуткуур улуг участогун тургусканы кадрлар килдиаинин ажылдакчыларынга улуг сагыш салыышкынны боллурбаан. Олар бежен ажылчының учёт карточказынга өске профессияларны үүгле киир бижээннер. Бо хүнгү эдлчет чаа черге оларның баштайгы эдлчээ болган. Чоокта чаа токарьлар, каннакчылар болгаш үдүрүкчүлер боон чораан ажылчыннар чогуур белеткелди эрткен соонда автоматтыг шугумнарның операторлары болгаш таарыштырыкчылары болу бергеннер. Моон мурнунда оларның чамдыызы өске цехке ажылдап турган. Аңаа чаа техниканы нептередип киргеннинин соонда хөй санныг станочниктерни хостаан.

— Бет чылдың леччүзүнге чедир «МТЗ-80» деп бедик шынарлыг күчүлүг тракторларны бүдүрүп үндүреринче шилчип кирер дээш бистиң коллективис бүдүрүлгени дүрген темпби-биле эде чепсегленп турар. Чаа машинаны белеткеп кылырынга хөй күш-ажыл үнер-даа болза коллективтиң ажылчыннарының саны херек кырында өскерилбээн. Бедик бүдүрүкчүлүг дериг-херексеедерни тургусканы үүгле бо чылын безин 800 хире кижини хостаар арганы берген. Оларны чаа участоктарга ажылдадып тургускан.

— Ажылчыннарның мергежилин бедидери-биле, чаа профессияларны шингээдип алырынга курстарны болгаш мурнакчы дүржулганың школаларын тургускан — деп, «Минскиниң В. И. Ленин аттыг трактор заводу» каттыжышкынның кол директору П. Бойков чугаалаан.

В. ШАНЬКОВ.

ТӨЛЕПТИГЛЕРНИҢ БИРЭЭЗИ

Чыргакы унун орай күзүн көөрге онзагай чараш, хемниң суу чингежек кара апарган оожум, саарыгланып бадып чыдар. Оон эриин дүргаар үнген бөлүк-бөлүк чыжырганалар чокпак сарыг доаргылаан көстүп турар. Алаактар иштинде сараатган каан сигеннер бедигилей бергилээн тургулаар. Кодан-кодан өөр малдар хем кедээзинде шаттарда болгаш дагларда чаттыла берген өттап чоруурлар.

Хойжу Борис Шыдыраевич Куулар аяс хунну магадап, долгандыр турар бойдусту сеткили өөрүп көрүп чораан. Оон кадарган хөө алаак иштинин өзт-сигенинге таваар өттап чораан. Аныяк хойжунуң өскен-төрээн чер-чурту-ла Чыргакы бо. Оон ада-иезин, дөргүл-төрелдерге-даа алызындан малчын ызыгуурлуг улуг. Ынчангаш ол школа доскаш, малчын угун истеп, хойжулап эгелээн. Оон кадайы Чечек Бады-Ламаевна бөдүн-ла малчын кижинин уруу. Бо аныяк хойжулар ниитинин малын ол ажыг чылдарда чедишкичниг кадарын келгеннер. Чыл санында-ла бедик көргүзүглүг болгулаан. Оларга чаңгыс чер-чүрүттүглары чоргаарланыр.

— Хоюнарның чайгы, күскү семиртилгези шыырак-ла болган-дыр аа, Борис Шыдыраевич?

Суг ишкеш, дедир өттап үнүп турган хойларынче хулумзуруг-биле көргеш, ол чугаалай-дыр:

— Чайгы семиртилгези эки болган хойлар. Ам бо кескен тараа өдүнга киргеш база күш немеп турлар. Боллуварла арга-биле семиртир аналр. Күш-шыдалдыг мал берге-даа кышты хүр ажар, оларның чаш төлү-даа кадык-шыырак, онча-менди доругуп өзер чүведир.

Хойжунуң бо чугаазы-ла чөптүг. Ол чылдын-на кадарган хойларын туддур семиртип ап чанчыккан. Оон хойлары улуг харлыг, соок кыжын безин хүр чыл ажып келгилээн.

— Бо чылын мал чемин кайы хире белеткеп алдыгар?

— Берге-ле кандаашкынныг чыл болду. Ынчалза-даа суг кыдыгары, алаак-шыныаалын хараганнар арагалап турган, хол кадыыры-биле дамдыктап, 25 тонна сиген кезип алдым.

Хойжунуң өөнге келдивис. Оон кадайы Чечек Бады-Ламаевна шайын хайындырып, аъжын-чемин бистиң мурнувуска делгей салды.

Мээн айтырыымны билген чүве мшкаш, хойжу кадайынче көргеш, чугаалай-дыр:

— Чаш хураганнар өстүрүп турда, бо-даа салым-чаяанныг, кызымак-ла кижи. Хой, хураганнын барыктыг зарыгларын боду-ла эмнеп аптар.

— Хөктүүнүң але? Мени чоп мактай бердин. Ажыл-хүлээлгемге кыспайн, ам зүүну кылыр кижи мен.

— Чаш хураганнар азырап өстүрери берге-ле херек болдур яйын — деп кагдым.

— Малдың чаш төлү дет кээргенчиг чүве кайда боор. Ону үргүлүү кичээнгейлиг хайгаарап көрүп турбас болза, өд-шыкка, соокка-даа алзыптар. Иезинин сүдүн бөлүн бодунга тоттур ээн шыдаваан баар таварылгалар тургулаар — деп, Чечек Бады-Ламаевна чугаалай-дыр.

Борис Шыдыраевич биле Чечек Бады-Ламаевна «Чыраа-Бажы» совхозтуң шынаала дуржулгалыг хойжулары. Олар эрткен чылдың берге кызында безин хоюн онча-менди хүр ажырган. Ынчан олар төрүүр 100 хойга онааштыр 100 хураганны алган. Бир хойдан 2,1 килограмм дукту кыргаан. Бо чылын олар 100 хойдан 101 хураганны онча-менди камгалап, бир хойдан-на 2,3 килограмм дукту кыргып алганнар.

— Кышка белеткелиңер кандыгыл?

— Багай эвес белеткенген бис. Кажааларны чазын көжерде-ле коптарып, оон көрженин курградын кагдыыс. 11 тонна курраг өдекти белүп, 20 ажыг тонна көк-суланы кыштагда сөөртүп эккелгеш, сараатган алдывыс. Кажааларны, чурттаар бажыңнысты септеп, чылыглап алган бис.

Коммунист Б. Куулардың хүлээнген ажыл-херээнге аксеткилдиг, кызымаа моон-на көскү-дүр. Ол бодунуң совхозунда хойжулап турар Монгуш Бора-Хөпүй-биле социалистиг чарыштыг. Олар кайызы-даа боттарының арга-дуржулгазын солчуп, соруктут ажылда: турарлар.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

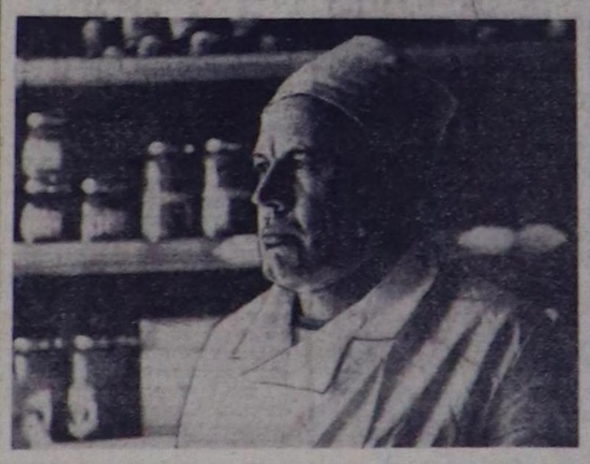

Сесерлиг суурда аъш-чемниң болгаш бараанның хөлушкак магазини бар. Ында Константин Федосеевич Репях ам он чылдың нүүрүнде ажылдап турар. Ол садып алыкчыларга эдлек-эвилең, ай, квартал планын доктаамал ажыр күүседип чаңчыккан.

Константин Федосеевич — Тыванын хереглекчилер ниитилелиниң тергиини. Республиканың садыг ажылдакчыларының социалистиг чарыжының каш дакпыр тиилекчизи.

ЧУРУКТА: К. Ф. Репях.

А. МОНГУШТУҢ фотозу.

ЧУГААЛАШКАН

Чоокта чаа Тэвли суурның бүгү чурттакчыларының хуралы болган. Аңаа Тэвли көдээ Совединиң күүскомунуң даргазы О. Чедер-оол СЭКП Тыва обкомунуң II пленумунуң (1976 ч) доктаалын көдээ Советтиң девискээринде канчаар күүсеттинип турарының дугайын чугаалаан.

Пленумнуң доктаалын амыдыралга боттандырар талазы-биле көдээ Совет чамдык ажылдарны кылып чоруткан. Хоойлу-дүрүмнү шыңгыы саныр, корум-чүрүм үрээшкиннерин болдурбас дугайында айтырыгны көдээ Советтиң сессияларынга каш удаа чугаалажып, шиитпирлерни хүлээп ап, чорудар хемчеглерниң планын кылып, ол ёзугаар ажылдап келген.

Ажыл кылбас, арага-дерыга хандыыр, кошкак корум-чүрүмнүг кижилерни үүгтка ап, оларны ажылга хаара тудуп, кайы-бир коллективке быжыглаар талазы-биле көдээ Советтиң депутаттары, активчилери, хөй-ниити организациялары тодаргай ажылды кылганнар. Ажы-төлүнүң кижизидилгезинче, өөредилгелинче кичээнгей салбас, арагалаар кижилерге административтиг хемчеглерни хүлээткен.

Көдээ Советтиң сессияларынга Тэвли ортумак болгаш Пайырал сес чыл школазында хоойлу-дүрүм тамыгыылгаанының, кижизидилгениң талазы-биле школачылар ортузунга чоруткан ажылдың дугайында база «Тэвли» совхозтуң төп болгаш Пайырал салбыында дружина ажылының дугайында айтырыгларны чугаалашкан. Ылаңгыя Тэвли көдээ Совет — районда эң улуг көдээ Совет. Ында эвээн хөй чурттакчылыг өөрт суур киирип турар. Ол суурларның 31 коллективтеринде дружинниктерниң дежурныйлашкын графигин тургускан. Ол эдлчет ёзугаар дежурныйлап, корум-чүрүмнү хайгаарап турар.

Ылаңгыя районуң, септелге-түдүг участогунуң, коммунал ажыл-агый коллективтериниң дружинниктери дежурныйлашкынга организастыг унуп, корум-чүрүм камгалалынга идепкейлиг киржип келген. Ол суурларда эш хуузунуң судтарындан Тэвлиниң эш хуу судунуң ажылы эң дээре. Корум-чүрүмнү быжыглаарынга хереженнер чөвүлелдери база эвээш эвес улуг-хуузун киирип келген.

Кылган ажылдар хөй-даа болза четпестер, чедир кылдынмаан ажылдар бар дээрин санал берген өөрт чугаалаан. Хоойлу-дүрүмнү камгалаарын экижидер, корум-чүрүм үрээшкиннерин болдурбас дээш чорутса чогуур чамдык ажылдар чедир кылдынмайн турар.

Тэвли суурда хөй-ниитиниң милицияга дуулаар пунктуун баштай эвээн идепкейлиг ажылдап эгелээн. Сөөлгү үеде оон ажылы кошкаан. Аныяктар болгаш школачылар ортузунга хоойлу-дүрүм кижизидилгезинге хамаарышкан ажылдар, назы четпестер ортузунга кижизидилге ажылы ол-даа чогуур деңнелде четпес дээрзин санал бергеннер шүүмүүлээн.

Б. БАРБА.

Бай-Тайга район.

Илеткелчилерге материал

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 61 чыл оюнга уткуштур

УЛУГ ОКТЯБРЬДАН ТӨРҮТТҮНГЕН

АЛДАН БИР ЧЫЛ ОЮН бистиң улузувустуң, бүгү дешилгелиг кижи төрелгетениң ам демдеглээр деп турары Октябрьның социалистиг Улуг революциязы бистиң үүс чылывыстың өндүр улуг болуушкуну болган.

Америк публицист Джон Ридтиң бижээни ышкаш, Октябрь революциязының киискидип үндүрген социал шуурганнарының чалгыы «делегейни силгишкен», бүгү чер бөмбүрзөнге аажок улуг өскерлиишкиннерни болдурган. Россияның салым-хуузун өскерткен, оон ниитилел эргилдези болбушаан, Октябрь революциязы оон-биле кады бүгү делегейге чаа үе-чаланын — капитализмден социализмче шилчиишкиниң үе-чадазының эгези болган. Делегей харылзаалары ышкаш, ниитилел амыдыралының ындыг калбак болгаш чугула таваныга ол революция база улуг салдар чедиргени билдингир.

Ол харылзаалардың хөгжүлдезинге Октябрь революциязының салдары хамыктың мурнунда төөгүде чаа социалистиг күрүнеңниң тыптын келгени-биле кады ол күрүнеңниң характерин, ында тергиидекчи аңгыларның эрге-ажыктарын илергейлээн принципиалдыг мырынай чаа политиканың база тыптып келгениниң илергейлеттинген. Октябрь революциязы ажылчынарның болгаш тараачынарның күрүнезин, күш-ажылчы чоннуң күрүнезин тургускан. Ынчангаш Совет Республиканың төрүттүнгениниң мырынай эге үезинден-не, а оон соонда Советтер чүртүнүң бүгү төөгүзүнүң дургузында, бистин бо хүнерийиске чедир оон даштыкы политиказын ол аңгыларның эрге-ажыктарынга баразын болур кылдыр тургузуп келген.

ОКТЯБРЬ РЕВОЛЮЦИЯЗЫНЫН тиилээнинде соонда Совет күрүнеңни көдүрген эң баштайгы даштыкы политиктиг лозунг «Тайбыңны — улустарга!» деп лозунг болганы таварылга эвес болгай. Совет эргечагырганың баштайгы декреди Тайбың дугайында декрет болган. Күш-ажыл кижилериниң чүткүлдери, оларның эңне ыдыктыг күзел-чүткүлдери болгаш идегелдери синиккен чаа ниитиледдин тайбыңга ынакшылдыг будуш-шынары харын ол декретте илергейлеттинген. Улуг Октябрьның тиилээнинин соон дарый В. И. Ленин чаа ниитилел тургузуунуң тиилээнинин болгаш делегей амыдыралының чаа, тайбың принципторинин бадыткалының аразында чарылбас хөлбааны онзалап демдеглеп чораан. «Бис ам эрге-чагыргалыг бис, Совет эрге-чагыргалыг бис. Чоннуң бодунуң көдүрүп үндүргени ол эрге-чагырга бүгү улустарның тайбыңының өндүр улуг хеерзэн таарымчалыг үндезинге тургузуптар» — деп, В. И. Ленин чугаалаан. (Чогаалдарының долу чыылдазы, т. 35, арын 330).

Тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның политиказы Совет күрүне-биле кады төрүттүнген. Тайбың дугайында декретке-ле ол политика тодаргай болгаш билдингир кылдыр илергейлеттинген. Улуг Октябрьның тиилээнинин соон дарый В. И. Ленин чаа ниитилел тургузуунуң тиилээнинин болгаш делегей амыдыралының чаа, тайбың принципторинин бадыткалының аразында чарылбас хөлбааны онзалап демдеглеп чораан. «Бис ам эрге-чагыргалыг бис, Совет эрге-чагыргалыг бис. Чоннуң бодунуң көдүрүп үндүргени ол эрге-чагырга бүгү улустарның тайбыңының өндүр улуг хеерзэн таарымчалыг үндезинге тургузуптар» — деп, В. И. Ленин чугаалаан. (Чогаалдарының долу чыылдазы, т. 35, арын 330).

СОВЕТ ЧУРТТУҢ бүгү даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазы ол принципиалдыг угланышкынны херек кырынга бадыткап турар. Чогум-на харын совет даштыкы политиканың салдары-биле тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын принципи бүгүн калбаа-биле хүлээп көрдүнген болгаш делегейнин дыка хөй эрге-хоойлу документилеринде кииртинген. Кезээделе шак ындыг болуп турбаан болдур ийин. Чижээлээргe, «соок дайынның» үезинде Барын чүкте, хамыктың мурнунда Американың Каттышкан Штаттарында, чамдык белүктер Совет чурт-биле тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынны хүлээвейн турган болгай.

Ынчалза-даа ССРЭ-ниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның боттарының камгалал күчүзүнге даянган тайбыңга ынакшылдыг чайгылыш чок шынчы угланышкыны, социализмни «ап октаарының» агрессчи политиказының буурап дүжүүшкүнү тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның эргежок чугулазын Барын чүктүн ажылдакчылары хүлээп көөрүнге чедиргеп. Ол чорук дүшкүүрлүг чоруктун чавырлыышкынындан, дайын соондагы үеде делегей байдалын нарыыдадып турган дыка хөй айтырыглары ниитпирлээнинден илергейлеттинген. Ол орукка чедип алдынган чедишкиннерин чырыткыланчак көргүзүү айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле Хельсинкиге болган ниити-европа чөвүлел хурал ажыткан. Янзы-бүрү ниитилел тургузуглуг күрүнелернин тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынының чөвүлел хуралдың Түнел актызында кирген ол-ла принципторин өске күрүнелер-биле бистин харылзааларывыстың үндезини кылдыр ССРЭ-ниң чаа Конституциязында база быжыглаттынган.

УЛУСТАР АРАЗЫНЫҢ харылзааларында дүшкүүрлүг чоруктун чавырлыышкынын быжыглаар болгаш ханыладыр, бүгү-лё күрүнелер-биле бүгү талалыг кады ажылдажылганы таарыштыр тургузар дээш, чурттарның социал-политиктиг тургузуундан хамаарылга чокка оларның аразында ден эргелиг демократтыг харылзааларны калбартыр дээш Совет Эвилели өскерлиш чокка шыны-биле туржуп турар. Шериг талазы-биле дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырар, чепсегленишкинни дүжүрер дээш демисел ол угланышкынны боттандырарының оруунда эң чугула черни эзлеп турар.

Совет чурттуң Октябрьдан төрүттүнген даштыкы политиказы мырынай эгезинден тура-ла бодунуң социалистиг алыс бүдүжүнүн уламыдан улустарның эргелерин, оларның тура-соруун болгаш чүткүлдерин хүндүлеп көөрүнге үндезиленип келген. Шаанда Россия империязының составынга кирип чораан улустарның бот-башкартынарының айтырымын Совет эрге-чагырганың канчаар көргени оон чырыткыланчак илерели болган. Империализмге удур, мөлчүкчүдерге болгаш дарлакчыларга удур демиселге эвиледдежиринче бүгү нацилериин алыгчы чоннарын кыйгырыышаан, большевиктер оон-биле кады хөгжүлдезинин оруун чөп бүрүзүнүн шилип алырының, бодунуң салым-чолун олар боду тодарадын алырының шугут эки тура барымдаа-

Хөй ургуларлыг иелерни «Иениң алдары» орден-биле болгаш «Иениң медалы» медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Ч а р л ы ы

(Эгезин № 251 «Шыда»).

ТАНДЫ РАЙОНДАН

Сее ургуну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Олана Хертековна **Марчыын** — республиканың туберкулёз эмиэр санаторийниң ургулар кижизидикчизи.

Чеди ургуну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Делгермаа Хайдыповна **Бумба** —«Революцияның чалбыжы» совхозтуң ажылчыны.

Алды ургуну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Кара-кыс Сергеевна **Пар-оол** — Балгазын суурда өг-бүле эзи.

Беш ургуну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Луиза Даваевна **Шаравия** — Кызыл-Арыг школазының башкызы.

Анна Очумаевна **Машкара**—Балгазын суурда өг-бүле эзи.

Кара-кыс Соколовна **Сулдум-оол**—«Россия» совхозтуң ажылчыны.

ТЕС-ХЕМ РАЙОНДАН

Сее ургуну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Анай Дожулеевна **Чапсынак** — Кызыл-Чыраа суурда ясли-садтың ажылчыны.

Чеди ургуну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Александра Максимовна **Сырат**—«Кызыгаар» совхозтуң ажылчыны.

Доопай Даларовна **Шойдак** —«Кызыгаар» совхозтуң ажылчыны.

Алды ургуну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Спиридонмаа Чарбаевна **Корагар**—Белдир-Арыг кодээ клубунуң техникатыг ажылчыны.

Беш ургуну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Тамара Чамчыевна **Биче-оол** —«Чодураа» совхозтуң ажылчыны.

ТОЖУ РАЙОНДАН

Беш ургуну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Кара-кыс Торжуевна **Бараан** —Азастың ургулар садының башкызы.

Тамара Торжу-Бээвиновна **Даргат**—«Тоора-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Тамара Коловна **Лопсан** — аммыырал хандырылга комбинатының ажылчыны.

Ольга Филипповна **Романина** — Ырбанның салыг ажылдакчызы.

Галина Константиновна **Федосова**—Ырбан суурда өг-бүле эзи.

УЛУГ-ХЕМ РАЙОНДАН

Тос ургуну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Ыйот Кыргысовна **Ногаан-оол** —«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажылчыны.

Сее ургуну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Кызыл-Уруг Суядуевна **Ондар**—«Найырал» совхозтуң ажылчыны.

Байлык Мөгеевна **Самба**—«Ак-Дуруг» совхозтуң ажылчыны.

Чеди ургуну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Үйнук Донгаковна **Сарбыкай** — Арыскан суурда өг-бүле эзи.

Тамара Николаевна **Сат** — Ийи-Тал суурда өг-бүле эзи.

Тыртык-кыс Кыргысовна **Майынды** —«Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Кызыл-оол Сүрүновна **Шойда** —«Ак-Дуруг» совхозтуң ажылчыны.

Алды ургуну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Роза Монгушовна **Биче-оол**—«ҮДКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Анай Монгушевна **Дагба** — Арыг-Үзүү суурда өг-бүле эзи.

Тамара Каранавеевна **Дызык**—«Ак-Дуруг» совхозтуң ажылчыны.

Бичии-Уруг Донгаковна **Керзеимей** — «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажылчыны.

Анна Түлүшевна **Кончук**—«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажылчыны.

Беш ургуну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Раиса Владимировна **Беган** —«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажылчыны.

Кара-кыс Ховалыговна **Даңдар** — Чаа-Хөл суурда өг-бүле эзи.

Мария Ховалыговна **Донгак** —«Ак-Дуруг» совхозтуң ажылчыны.

Анна Кыргысовна **Доржукай**—«Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Энила Түлүшевна **Сандак**—Арыскан суурда өг-бүле эзи.

Вера Буяновна **Хомушку** — Арыг-Үзүү суурда өг-бүле эзи.

Мария Тулушевна **Хорлуу**—Арыскан суурда өг-бүле эзи.

Үйнук-кыс Кара-кысовна **Хуурак** — Ак-Тал суурда өг-бүле эзи.

Серенмаа Донгаковна **Чонданова** — Хайыракан суурда өг-бүле эзи.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай. 1978 чылдың октябрь 26.

Шиитпирлерни хүлээп алган

Торгалыг суурнуң Ю. А. Гагарин аттыг кодээ Культура бажыңына чурттакчы чоннуң иишти хуралы чоокта чаа болуп эрткен. Аңаа Торгалыг кодээ Совединиң күүскомунуң даргазы В. Чоржей-оол кодээ Советтиң тос айларда чорутқан ажылының дугайын илеткээн.

Тос айларның дургузунда кодээ Совет депутаттарының болгаш Советтиң активчилериниң күжүнге даянып, чоп ортуаунга организас-массалыг ажылдарны элээн эжиктеткен. Кодээ Советтиң күүсекчи комитединиң хуралдарында үндүрген шиитпирлерни күүселдеени чугаалажып, сессиларны чогуур үеэзинде эрттирип, чугаалашкан айтырыгларга хамаарыштыр хову, мал ажылының специалистерин, культура албан черлериниң ажылдакчыларын, активчилерни чалап олуруштуруп турган, Суурнуң болгаш Эйлиг-Хем салбырының чурттакчыларының шиити хуралдарын квартал санында эрттирип, анда бүгү шиитиниң корум-чурумунуң болгаш ажылагый айтырыгларын чугаалажып турган. Оон түңнелинде Торгалыг, Эйлиг-Хем суурларының чурттакчыларының иштинде арагалаар, хем-херек үүгедир, ажыл шагы үзер чоруктар эртнен чылдың бо үеэзинге дециэрге элээн кызырылган.

Шиитиниң малын хүр кыш ажырар дээш мал чемин белеткээрин база фермалар, кыштагларда мал кажаалары, чурттарга бажыннарын септеп, селиирки организастыг чорудун турар. Сиген, сеназ, будук-бүрү, витаминниг сиген далганы белеткээрин салдынган сорулгадан ыракта ажыр күүсеткен. Кукуруза, тооруктан болгаш ногаан суладан багай эвес дүжүтү өстүрүп эп, 5247 тонна ногаан массаны топ сүт-бараан фермазының чанында силос оңгарында салган. Ол ажыл ам-даа үргүлчүлевишаан.

Шиитиниң корум-чурумун үреэр, арагалаар, ажыл шагы үзер чоруктар бар. Шак ындыг чоруктарның үржүүдүн совхозта шиитиниң мал ажылында кижилер өре-ширелиг болуп турар. Совхоз дирекциязы, мал ажылының тускай эртемниглери мал ажылына быжырымча чок кижилерни хүлээп алгылаар. Оон түңнелинде тос айларның иштинде 104 баш бода, 433 хой, 23 чылгы малды ес чок чидиреп болган оорлаткан. Ынчангаш совхозка 70 муң рубль каражаны таварыштырган. Мал ажылында 34 кижи өре-самчыгдалды. Оларның иштинден Дамдынай Үйнук-оол, Серен-оол Апыр-оол, Кыргыс Монгулбин, Шактар-оол Хүреш-оол, Аракчаа Бүрбү, Чамзырын Бавуу 5000—6000 рубль когаралды чедирген турбуже совхоз дирекциязы, ажылчын комитеди ам-даа сайгарып көрбээн.

Торгалыг салбырның девискээринге тос айларда 12 кемхерек үүлгедиглери болган. Ажыл шагы үскени дээш 25 кижини кодээ Советтиң күүскомунга хемчег алган.

Ол-ла хуралга профилактика комиссиязының чорутқан көрүлде ажылының түңнелинің дугайында комиссия кежигүнү, херооженнер чөвүлелиниң даргазы С. Шалган информация кылган. Суурда 282 өг-бүлө бажыңарда чурттап, янзы-бүрү ногаа аймаан болган чечектерни тарып, өстүрүп турар. Чамдык чурттакчылар рапеткаларны тарып, хууда азырал арыларны тудуп турар.

Эң эки арыг-шевер бажың дээш чаржып, уругларны кижизидилгезинче доктаамал сагыш салып турар өг-бүлелер хөй. Оларга Мижит Долума, Блинова Анна, Монгуш Мазыл болгаш өскелер-даа хамааржыр. Суурнуң чурттакчы чонунуң 49 хуузу телевизорлуг, хөй чуур машиналыг, соодукчуларлыг. Элээн каш өрегелер хуузунда чиик машиналарны, мотоциклдерни садып алгылаан.

Хуралдың киржикчилери амыдырал-чуртталганы улам эжиждери дээш, корум-чурум үрекчилери-биле эптеш чок болуру дээш туржурун сагалдап турганнар.

Т. ОЧУР-ООЛ.

Улуг-Хем район.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

НАРЫН БАЙДАЛ

РИМ. Национал экономиканың хөгжүлдезин моондактап келген кризис Италияда уламчылап турар, иитилелдиң саңхөөзүн хоозуралга ол чедирип келген деп, Италияның Компартиязының Чикгине секретары Э. Берлингуэр медеглээн. Италияның областарында, можуларында болгаш хоорайларында чер-чериң эрге-чагырга органнарында бактаан турар коммунистерниң баштайгы национал конференциязынга чүве чугаалап тура, ол ону демеглээн.

Сөөлгү үеде чуртта политиктиг байдал нарыыдаанын ол демеглээн. Ол дээш харыысалга чазакка болгаш чагырыкчы христиан-демократтыг партияга онаажыр, ол партияда чамдык болуктер өске партиялар-биле мурнунда чардынган дугуржулгаларны чигаинчиг байдалга тургускаш, чазак шугуму-биле боттарының өске хемчеглерин боттандырып чорударының белеткелин чөрүдүп турар.

Ындыг янзылыг кажарлаашкыннар реаксылыг күштериниң кордалдарынга шуут ажыктыг болгу дег кылдыр чазак кризизин күткүп үндүреринче угланган политиканы чажырар сорулгалыг.

— Бууреашкындан экономиканы камгалап алыр болгаш чурттуң политиктиг база социал амыдыралын кадыкшыдарының белеткел байдалдарын тургузар төлөөде, национал чаңгыс эвин, улусчу-болгаш демократтыг күштериниң эп-сеткил каттыштырылгазының политиказын чорудары кажангызындан-даа артык эргежок чугулазын Э. Берлингуэр чугаалаан.

Чер-чериң бот-башкартынылга органнарынга коммунистериң киржилгезиниң айтырыгларынга, оларның мурнунда турар бергелерге болгаш чедип алдынган түңнелдерге ол тодаргай доктаагаан. Эрге-чагырганың коммунистер киржип турар муниципалитеттери болгаш өске-даа чер-чер органнары нарын байдалдарда ажылдаар, мурнундагы буржуаз администрациядан оларга салгалып арткан айтырыгларны шиитпирлээр апаар.

Чамдык областарга коммунистер дыка улуг түңнелдерни чедип алыр аргалыг болган. Чер-чериң бот-башкартынылыкын органнарында киржип турар коммунистер, Коммунистиг партия демократияны камгалаарынга, иитилелди чаарты тургузарынга болгаш чаартырынга аажок улуг күжениишкиннерин салып уламчылаар апаар деп, Э. Берлингуэр онзалап айыткан.

(СЭТА).

ОБЪЕКТИВТЕ — ШВЕЙЦАРИЯ

Берн. **ЧУРУКТА:** шактарлыг сураглыг суурга.

А. САВИННИН фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНГЕ НАЙЫРАЛЧЫ АЯН-ЧОРУК-БИЛЕ

ХАНОЙ. Вьетнам Социалистиг Республиканың партия-чазак делегациязының албанның найыралчы аян-чоруун кылып, ССРЭ-ниң баарынга холбаштыр ону удээриниң байырлалдыг ёзулалы вьетнам найысылалдың Президент ордузунга октябрь 31-ниң нежззинде болган.

Вьетнам Социалистиг Республиканың партия-чазак делегациязы Вьетнамның Коммунистиг партиязының ТК-зының Чиңгине секретары Ле Зуан болгаш ВКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Вьетнам Социалистиг Республиканың чазааның Премьер-Министри Фам Ван Донг баштадыр СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың чалаанын ёзугаар Совет Эвилелинге баар.

Вьетнам Социалистиг Республиканың Президентизи Тон Дык Тханг, ВКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Вьетнам Социалистиг Республиканың Национал хуралының Доктаамал комитединиң Даргазы Чыонг Тинь, ВКП ТК-ның Политбюро кежигүннери, Премьер-Министрниң ораалкчылары Во Нгуен Зиап болгаш Нгуен Зуи Чинь, өскедаа вьетнам удуртукчулар үеелге ёзулалынга киришкен. **(СЭТА).**

НЕЙТРОННУГ БОМБАНЫ ХОРУУР

Нейтроннуг чепсектиң «кол кезектерин» АКШ-ка бүдүрер дээнинге улустарның удурланган үнү делегейде улам ыытыр чаңгыланып турар. Ол араатан чепсекти бүдүреринден кайы-даа таланың ойталаарының дугайында совет санал-биле АКШ-тың доп-дораан чөпшээрешкен турарын делегейниң хөй-иитизи негеп турар.

ВАШИНГТОН

Нейтроннуг чепсектиң «кол кезектерин» бүдүреринче АКШ-тың чазааның кирер дээш шиитпирин «Американнар — демократтыг хөделиишкиннерниң талалакчылары» дээр хөй-иитиниң салдарлыг организациязы шүгүмчүлээн. Ол шиитпир ядролуг чепсектиң ол араатанзыг чаа хевирин тургузарынга орукту ажыдар болгаш боо-чепсекти улам-на айыылдыы-биле эндере бүдүреринин эгези болур деп, ук организацияның национал таарыштырыкчызы Б. Кэмерон медеглээн. Боо-чепсектиң чаа системаларын тургуспайн, харын чепсегленишкинге боттуг контрольду тургузарының база чепсегленишкинни дүжүреринин талазы-биле тодаргай хемчеглерже чоорту шилчиирининг аргазы-биле дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының хөрээн ханыладырын ол негээн.

ВАРШАВА

Нейтроннуг болгаш массалыг узуткаашкынның чепсээнин өске-даа хевирлеринге киленнинг удурланыышкыны база делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң чавырлыышкыны быжыглаар, ядролуг чепсекти кириштир чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле хемчеглерни эң дүрген алыр дээш демисежип турар бүгү күштер-биле эп-сеткил каттыштырылгазын Польшаның хөй-иитизиниң мурнундан Тайбының бүгү-польша комитеди илергейлээн. ССРЭ-ниң, Польшаның, социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чурттарының тайбынга ынакшылдыг чайгылыш чок шынчы политиказын бүгү польша улус бүрүн деткип турарын медегледе онзалап демеглээн.

КОПЕНГАГЕН

Үш партиядан — Данияның Коммунистиг партиязындан, Чөөн үеелдиг социалистер партиядан болгаш Социалистиг улусчу партиядан тургустунган дани парламентиниң депутаттары Данияның даштыкы херектер министринче бижик чоруткаш, АКШ-тың нейтроннуг бомбаның «кол кезектерин» бүдүрер дээн шиитпиринге удур Каттышкан Нациялар Организациязынга барып чүве чугаалаарын негээн.

ОСЛО

Нейтроннуг бомбаны бүдүрер дээн чорукту Норвегия таарышпас кылдыр көрүп турар. Чурттуң парламентиниң депутаттарының хөй нуруузу ындыг бодалын илереткен деп, Норвегияның даштыкы херектер министерствозунуң пардалга айтырыгларының талазы-биле телэлекчизи Т. Санде «Адрессеависен» солуунуң айтырыгларынга харыылап тура медеглээн. Ооң сестери-биле алырга, парламентиниң ол туружун Норвегияның чазаа барымдаалаар апаар.

ЛОНДОН

«Боо-чепсекти эндере бүдүрер чорукту болдурбас!», «Шериг чарыгдалдарын кызыгар!», «Нейтроннуг бомбаны хоруур!» — шак ындыг лозуңнар-биле Лондоннуң Трафальгар шөлүнге массалыг митинг болган. Оны тайбынга ынакшылдыг күштерни харылаштырарының бирлан болуу болгаш дешилгелиг өске-даа чамдык организациялар организастаан.

Боо-чепсекти дүжүрери ажыл чокталыышкынының улам ынай өзеринге чедирер дээр бадыткалдарның хоозунун машина тудуушкун үлетпүрүнүң ажылдакчыларының каттышкан профовилелиниң удуртукчуларының бирээзи Роберт Райт сойгалаан. Ажыл чокталыышкынының кол чылдагаанарының бирээзи харын боо-чепсектерни эндере бүдүрүп турарында болур. «Соок дайын» үелерин дедир ээлдирер дээр ораалдажыышкынарны англи профовиледдери бүрүү шаап, чепсегленишкинге аксаландырыышкынарны кызырарын негеп турар» деп, ол чугаалаан.

(СЭТА).

ЧААРТЫЛГАЛАРНЫҢ ОРУУ-БИЛЕ

АДДИС-АБЕБА. Бүгү-ле материалдыг болгаш кижи курлавырларын национал экономиканы көдүреринче база чүсчүс чылдардагы хөжүдаашкынны чок кылырынче мөөннээр — хөгжүлдениң болгаш планнаашкынның иити-национал революсчу кампаниязының хүлээлгези ол. Эфиопияның Түр шериг административтиг чөвүлелиниң найысылалда чарлаан декрединде ол кампанияның эгелээнин чарлаан. Иити-национал кампаниянын шугуму-биле кодээ ажыл-агыйны, үлетпүрнү, даштыкы болгаш иштикй садыгны улам хөгжүдерин көрүп турар.

Кампанияны удуртуру-биле Дээди чөвүлелди тургузар, Түр шериг административтиг чөвүлелдиң даргазы болгаш Доктаамал комитединиң кежигүннери, чазактың министрлери, комиссарлар, чепсектиг күштерниң, полицияның болгаш хөй-иитиниң организацияларының төлөлекчилери ол удуртулганың составынга кирер, оларның аразында Бүгү-эфиопияның профовилелиниң болгаш тараачыннарның Бүгү-эфиопия эвилелиниң даргалары база кирер.

Революцияның дөрт чылдарының дургузунда эфиопи улус иштики болгаш даштыкы реакцияга удур шудургу демиселиниң түңнелинде база социалистиг дем каттыштырылга чуртларының болгаш делегейниң бүгү деншилгелиг күштериниң интернационалчы дузаламчызының ачызында социал-экономиктиг үндезин чаартылгаларны боттандырарынга дыка улуг чедиишкиннер чедип алдынганын декретте айыткан. Эфиопи улус ботэргезин, бүдүн девискээрлиг турарын болгаш национал чаңгыс эвин камгалап алган. Социалистиг тургузуушкунуң болгаш ёзулуг демократтыг Эфиопияны тургузарының оруунга революция улам ынайгы тиилелгелерни чедип алырынга быжыг үндезин тургустунган.

Экономиканың бүгү адырларынга бүдүрүлгени чедиишкиниг көдүрери социалистиг принциптерге база бүгү ажылчы чоннарның кампаниягга калбак болгаш долу эргелиг киржилгезинге үндезилеттинген тодаргай планнаашкынның байдалдарында харын болдунар аргалыг деп, документтиде демеглээн.

(СЭТА).

ИДИГ БЭЭР

БЕЛГРАД. Стратегиг шавар халдаашкынның боо-чепсектерин кызыгаарлаар дугайында ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразында чугаалажыышкыннарга хамаарыштыр югослав «Дневник» солуун ындыг дугуржулга боо-чепсекти кызыгаарлаарынга хамаарышкан өске-даа айтырыглар дугайты чугаалажыышкыннарга деншилге чедип алырынга идиг бээр ийик деп бижээн.

(СЭТА).

ПОЛИТИКА

лаан болгаш хостуг болурунун аргежок чугулазын онзалап демеглеп турган. Чижээ, ленинчи национал политикага дүүштүр РСФСР-ниң Улус Комиссарларының Чөвүдели 1917 чылдың декабрь 31-де Финляндияның күрүне талазы-биле хамаарышпас чоруун хүлээп көрген болгаш Владимир Ильич Ленин бодунун ат салганы, Улус Комиссарларының Чөвүделинин чогуур декредин финланд чазактың делегациязынга болу тывыскан.

БӨГҮН-ДАА совет даштыкы политика делегей харылзааларынга улустарның ден эргезинин, оларның турасоруун болгаш бот-эргезин хүндүлеп көөрүнүн принциптерни балыткаар дээш демисежип турар. Совет Эвилелинин өске күрүнелер-биле харылзааларының үндезинивери ССРЭ Конституциязы-биле тодаргайлаттынган, ында «**улустарның ден эргелииниң болгаш боттарының салым-чолун боттары шиитпирлээриниң**» принциви көскү черни ээлеп турар.

Ол эрге дээрге, улустарның хосталгазынче кандыг-даа халдаашкыннарга, агрессияның кандыг-даа хевирлеринге, империалистиг кандыг-даа холгаарлаашкынга ойтур шавыышкын бээринин эргежок чугулазын айтып турар. Ынчангаш социалистиг улуг күрүне болур Совет Эвилели боттарының хосталгазын болгаш хамаарышпас чоруун камгалап турар улустарның талазынга чайгылыш чокка туржуп, оларга эргежок чугула ачы-дузаны болгаш деткимчени көргүзүп турары черле билдингир. Ындыг деткимчени, чижээлээрге, Вьетнамның, Кубаның, Эфиопияның, Анголаның улустарынга көргүскен болгай. Ынчангаш ол дузаламчыны агрессияга болгаш эжелекчи кыжаныышкыннарга таварышканнарга көргүзүп турган, ол дузаламчы даштыкы холгаарлаашкыннардан ол чурттарның хосталгазын болгаш хамаарышпас чоруун камгалаарынче угланган турган ол фактыны чөнгээлиг кандыг-даа пропаганда өскертип шыдавас. Ындыг дузаламчыны көргүспүшаан, Совет Эвилели бодунун интернационалчы хүлээлгезин күүседип турганы ол. Совет даштыкы политиканың интернационализми ооң Октябрьдан төрүттүнген эң чугула демдектериниге хамааржыры ынчангаш мооң-биле холбаштыр онзалап демеглезе чогуур.

ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗМНИҢ принциптери социалистиг чурттарның эвилелин быжыглап, оларның найыралының болгаш кады ажылдажылгазының үндезинин тургуспушаан, ол акы-дунма чурттарның аразында харылзааларга онза күш-биле илергейлеттинер. Октябрьдан төөгүлүг ёзу-биле чаатты нган социалистиг дем каттыштырылгазы бөгүн делегей ареазында улустарның тайбынының болгаш найыралының, демократияның болгаш деншилгенин эрге-ажыктарынга таарыштыр хөделбишаан, чаагай буянныг күш болуп турар.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чылын байырлаарынга холбаштыр чүве чугаалап тура, Л. И. Брежнев ынчан мынча деп демеглээн: «Совет Эвилели тайбының оруу-биле бүзүреллиг чоруп орар. Социализмниң болгаш капитализмниң мартылдаазы тулчуушкун шөлүнге эвес, боо-чепсектер конвейерлеринге эвес, харын тайбың ажыл-иш байдалынга шиитпирлеттинзин дээш идепкейлиг болгаш чүткүлдүг туржуп турар бис. Ол ийи делегейни ангылап турар кызыгаарларны таварты ядролуг октарлыг ракеталар оруктары эвес, харын бүгү кижи төрелгетенниң эрге-ажыктарынга таарыштыр калбак болгаш хөй талалыг кады ажылдажылганың оруктары шөйүлген турарын күүзөр бис. Ол политиканы чайгылыш чок чөрүтпүшаан, Октябрьның эң кол дозуннарының бирээзин «Тайбыңны — улустарга!» — деп Лениниң күүседип турарывыс ол».

Ол дозуунга болгаш ол чагыгларга шынчы чорук Совет Эвилелиниң даштыкы политиказының өскерлиш чок угланыышкынын тодаралып турар.

А. ВОРОНОВ.

(ПМА).

ТРЭ-НИҢ АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫ КЫДАТТА

ЛОНДОН. (СЭТА). АКШ-тың Төп разведка эргелели (ТРЭ) биле Кыдаттың тускай албан черлериниң аразында харылзаа-холбазының калбарыышкынының дугайын Англияның «Дейли телеграф» солуну бижээн. Американың Төп разведка эргелелиниң ажылдакчыларының үүнү канчаш турарын эки билир хирезинде, Кыдат оларга чуртту эргин кезиир арганы берген чорук Вашингтон биле Пекиниң аразында бижыг харылзааның дугайын херечилеп турар деп ук солун айыткан.

Ол-ла солуунуң ооң ынай дыңнатканы болза, амгы үеде АКШ-тың энергетика министри, а шаанда Төп разведка эргелелиниң директору турган Дж. Р. Шлесинджерге баштаткан болук-биле кады амгы үеде Пекинде ТРЭ-ниң Кыдат талазы-биле коску специализи Дж. Лилли база чоруп турар, Лиллиниң чүү кылып келгени кыдаттарга эки билдингир. Шлесинджер баштаан делегацияның кежигүнериниң дандызында ону «национал разведканың офицери» деп айыткан. Ол болза бир чылдан бичии-ле ажыг үениң дургузунда Лиллиниң Кыдатче ийи дугаар аян-чоруу боон турар. 1977 чылдың сентябрьда ол ынчан Пекинге америк толэлекчи турган Дж. Бушту ооң тус чуртка «албан херээзеден дашкаар аян-чоруунуң» үезинде үдеп чораан. Буш шаанда база-ла ТРЭ-ниң директору чораан.

Сөөлгү чартык чыл дургузунда Кыдатка ТРЭ-ниң политика талазы-биле бир специализи болгаш экономика талазы-биле база бир специализи чораан. Ол специалистериниң аттарын америк тала кыдаттарга баш бурунгаар дыңнадым берген турган деп чогуур болуктерде чугаалажып турар дээрини солун айыткан.

Мао Цзе-дунуң кадайы — Цзян Цинни болгаш ооң «кара сагыштыг болуунун» кежигүнерин 1976 чылда тудуп хоругдаанының соонда Кыдатка кандыг-кандыг чугула өскерлиишкиннер болганын Кыдатты өөренип көрүп турар америк специалистер Кыдатка чедип келгеш, эки таныжын көөр ужуралыг деп Кыдаттың албан-дужаалдыг кижилери «Дейли телеграф» солуунуң корреспондентизинге дыңнаткан ооң турар.

Кыдат разведканың ажылдакчыларының Американың аян-чоруктарының дугайында чүү чугаалап болуруа дээрге, Америка баар ындыг ажылдакчыларны АКШ-тың тускай албан-дужаалдыг кижилери үдээр аңаар деп «Дейли телеграф» солуунуң бижээн. Кыдат биле Америка разведка талазы-биле чыын алган материалдарын бот-боттарынга дамчыттың болуруунуң аргазын президент Картер бодап көөр чадавас деп, ооң даштыкы политика талазы-биле кол сүмедекчилери дыңнаткан.

Озал-ондакка таварышкан америк самолёттуң экипажының дугайында

Камчатка эриктериниң чоогунга озал-ондакка таварышкан америк самолёттуң экипажын дилеп тыпчып бээринин дугайында дилегин америк чазак Совет Эвилелинге киргеен дээрзин мооң мурнунда дыңнаткан болгай. Ук дилег ёзугаар, самолёттуң үрелип дүшкен районунче «Мыс Сенявин» деп совет суднову чоруткан. Далай 7 балд чедир халып шуурганнаан, долгандыр турар бүгү чүүлдер коллуунда көзүлбес берге байдалдыг турда, совет далайжылар америк самолёттуң экипаж составынга хамааржыр алды кижиниң амытының алганнар. Үш кижи тын чок болган. Ийи кижи шуут тывылбайн барган.

Тыныг арткан американнарның чугаазын ёзугаар алырга, АКШ-тың цериг-далай күштериниге хамааржыр. тускай херекселдер-биле дериттинген дөрт моторлуг «Орион» деп самолёт агаарга ужуп чораан, хөнертен өртте-ни берген болгаш суг кырынга хонар ужурга таварышкан. Аңаа ол элээн каш минута иштинде салдап чораан, ооң дүжүп кире берген.

Амгы үеде ук самолёттуң диригт арткан экипажы Петропавловск-Камчатск хоорайның госпиталында чылар. «Орионнуң» ол экипажын чуртунче дедир чандырарынга хамаарышкан айтырыг талазы-биле болур-чогуур харылзаны АКШ-тын чазаа-биле тудуп турар.

(СЭТА).

АВТОНОМНУГ ОБЛАСТАРДАН БОЛГАШ ОКРУГТАРДАН

ҮЛЕТПҮР БЕЛДИРИНИҢ ТӨВҮ

Даг-дүгүнден техника кылыглары бүдүрер завод тулуу. Черногорскиде эгелээн. Ооң продукциязы Минусинскиде электротехника заводтарының комплексиниге болгаш Красноярск крайның мурнуу районнарында бүдүрүлгелерге хереглеттинер.

Шахтёрлар хоорайжыгажы Черногорск сөөлгү чылдарда улуг үлетпүр белдириниң төвү апарган. Ында шеңшен фабриказын, кылымал хөм заводун, дүктүн эге болбаазырадыг фабриказын, тудуг индустриязының объектилерин ажыглалда киирген.

А. ШИГЛЕНКО.

Хакас автономнуг область.

ДАГЛЫГ ЧЕРНИҢ БЕЛЕКТЕРИ

Даг-Алтайның күзүн беримчези элбек. Ооң шынаалары болгаш тайгаларын чадагай аптека деп чонуң адаа турары ужурлуг. Бо хүннерде районнарның садыг четкилериниң баазаларында, складтарында он-он центнер эм үнүштер, чаагай амдан, сүүзүннүг чүс-чүс тонна пөш тооруу дужаатты-нган.

Даглыг черниң сад ажыл-агыйының шеңелде баазазының ажылдакчыларында база-ла, чымыштыг ү. Хүнүү-не оортан алтай ябловтун, кара каттыг хапды-каранын, дужүткүр грушаның база ол ышкаш вишнянын болгаш чыжыргананың сыптарын муң-муңу-биле үдүрүн чорудуп турар. Чаа чүве база-ла бар: ипек-карааның аргут дээр чаа сортун селекционерлер тып үндүрген. Ооң эки чүвеин болза частың сөөлгү докады эрткен соонда беш хире хонгаңда чечектелип эгелээри.

А. ДЕМЧЕНКО.

Горно-Алтайск.

ЭРТЕМДЕННЕРНИҢ ДУЗАЛАКЧЫЛАРЫ — ХОЙЖУЛАР

Карачаево-Черкесс тайгаларының аныктарынга хой одарладылгазының үезинде социалистиг чарышка эки каргүзүүлерни Ленин аттыг колхозтун улуг хой-кузу Б. Долаев чедип алган. Төрүүр чүс хойга онаашгыр ол 144 хураганны алган. Хураганнарның хой кезиин уксажыдылга одарларынга элита кылдыр дужаган.

Шээр мал талазы-биле Бүгү-эвилелдиң эртем-шинчалел институдунуң селекционерлериниң кады ажылдап, хойнуң даг хорридели дээр уксаазын тып үндүрүп, өстүрүп турар хойжуларының бирээзи — Борис Долаев. Бедик даглыг черлериниң байдалы-биле алыр болза продуктулуунуң талазы-биле бо хойлар тергиин-не. Оларның дүгү онзагай чаагай, кыланнаап өнүүг.

Ол черниң колхозтары болгаш совхозтары чоокку беш, алды чылларда бо чаа уксаанын хойларын өстүргеи турарының комплекстиг планын областың кодээ ажыл-агый эргелелиниң тускай эртемнилери ажылдап кылгачнар.

Н. СТЯЖКИН.

Черкесск.

ДУРЖУЛГАЗЫН АНЫЯКТАРГА

Шовгеновский районнуң СЭКП-ниң XXII съездиэ аттыг колхозунда Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры А. Сиюховтуң механизастаттынган звенозунуң нежигүннери кукурузаның бедик дужүдүлүң мастерлери. Олар бо чылын гектар бүрүзүнден 135 центнер кукуруза тараазын алган база катап адыгей кукурузачыларның социалистиг чарыжының тачлекчилери болганнар.

Үнелиг культураны өстүрер талазы-биле болгаш дужулгазын муриакчы звено харам чокка пентерелип турар. Ооң баазазында областың аныяк кукурузачылар- школазы ажаттынган. Ында чүс ажыг аныяк механизаторлар «мергежилдиң чажыттарын» билип ап, кукуруза шелдериниг боттары ажылдаарынга белеткеним турарлар.

М. ХУНКЛЕВ.

Майкоп.

БУРУНГУ УРАН ЧҮҮЛДҮҢ ЧАЛЫЫТКАЛЫ

Улуг эвес чукотка суур Уэлен болгаш талантылыг кижилери-биле чоргаарлаарыр. Ында сөөктен чүве чазаар уран мастерлер чурттап, ажылдап турарлар. Оларның арааында он бир кижи ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилелиниң кежигүннери, 4 кижи РСФСР-ниң И. Репин аттыг Күрүне шанналының лауреаттары.

1977—1978 чылдарда Уэленниң чурукчулары ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый чедиишкиннериниң дёлгелеэнинден харыгда алды медаль чаалап алган. Совет эрге-чагырганың Сонгу үүк улустарынга берген чаа кежиин, хостут амыдыралды көргүзүп турар ажылы дээш Галина Тынавель алдын медаль-биле шаңнаткан. Дошкун, чараш сонгу үүкту, ооң кижилерни көргүскен ажылдары дээш Майя Гемауте, Татьяна Печетегина, Лидия Теютина, ооң дуңмазы Виктор Теютин база шаннатканнар.

Чукчилерниң болгаш эскимостарның онзагай шынарлыг культуралының эгези — чүс-чүс чылларның ханыында. Ыпдыг-даа болза чүгле Улуг Октябрьның соонда ол долу хемчээл-биле хөгжүүр арганыг болган. Үшен чылларда Уэлен суурга чурукчулар мастерскаязы организастаттынган. Сөөктен, мыштан чүве чазаарынга сундулуг кижилерни ол мастерская хаара туткан. Оларның ажылдары Третьяков галереязынга делгеттинген.

Уэлен мастерлериниң шилиндек ажылдары амгы үеде чурттун дыка хөй музейлерни паастан турар. Олар даштыында безин сурагжын турарлар. Россия Федерациязының чоон талакы кыдыында суурнуң чазаныычы-чурукчуларының ажылдары Брюссельдиң, Монреальдың, Осакниң делгелге павильоннарында делгеттингилээн. Сонгу үүктүн база бир ыраажызы — сураглыг америк чурукчу Рокуэлл Кентуңуң сезен харлаанын таварыштыр Елена Янкунуң дириг амытан азыында шыйын каан чуруун беленке бөрге, чүүт чурукчута ол мынча деп бижээн: «азыгда чуруктар—Сиреенниң черниериниң эдептиг үүлү-дүр...»

Национал чаңчылдарны хумагалыг камгалап, хөгжүтүүшаан, мастерлер боттарының билигдерин аныяктарга харам чокка дамчыдып берип турарлар. Уэленде «Сонгу үүктүн белектери» деп сөөк чазаар мастерскаяның чаңында тускай школа ажыттынган.

Г. КРАСНОГОР,
СЭТА-ның корр.

Чукот автономнуг округ.

ШЕВЕРГИН БОЛЗУН

Бистиң тыва улус боттарының хүн бүрү эдилээр эт-севин быжырымчалыг, таарымчалыг кылдыр кылырындан аңгыда, оларның бир аай, чараш болурунче болгаш утка-шынарынче бала улуг кичээнгейни салып чораан. А эт-херекселдериниң кандыг-даа хевирлерин шак ынчаар кылып бүдүрериниг ат-алдары алгаан ус-шеверлер киржир: чазаныкчылар, дааранныкчылар, дарганнар, чурукчу-сиилбикчилер... Чижегленп бодааргa, бүгү талалыг дериттинген тыва өгну кылып бүдүреринге чонуң хөй талалыг шеверлери киржир турган. Өг ыяжын—ол талазы-биле черле шевер: шилип, кезин, эзи-чазап, кадырып, үттеп, кертип, эптеп, хырбалап, баг дилиндээ-биле көктеп-шидип билир тускай чазаныкчылар кылыр; аптара, хомду, орун-дөжек, үлгүүр, аяк-сава, согааш, бала... кылырынга база бир тус мергежилдиг чазаныкчылар киржир. Черле ынчаш янзы-бүрү эдилелдер кылырынга аңгы-аңгы ус-шеверлер херек.

Мээн мону бижиксей берген чылдагаанным мындыг: сөөлгү үеде чамдык Казах, Кыргыс... дээш өске-даа республика, крайларда, бистиң болувустуң-даа республикавыста өгнүн, ыладгыя малчыннарга, чурттаарынга чылдың кайы-даа үезинде, кандыг-даа кадыр-берт, тайга-сын черлерге эптиин, таарымчалының барымдаалааш, ону бүдүрүп кылырынче кичээнгейни салып турар апарган.

Мээн саналым мындыг: үстүнде санаанывыс ышкаш, хөй мастерлер-даа дилеп турбас—өг ыяжын бүдүрүлге комбинаттарынга болгаш чазанылга мастерскаяларынга бүдүрүлге аргазы-биле чазап кылыр болгаш өгнүн иштики-даштыкы дериг-херекселдерин колдуунда амгы үеним-биле магазиндеп четчелеп дерип алыр. Ам өгнүн ишти-даштының национал утка-шынарын арттырбышаан, ооң көрүштүг, эстетиктиг болгаш арыг-шевер болур талаларынче кичээнгейни кол угландырар үе келген. Чүге дээрге, амгы үеде совхозтарның ажылышчилериниң-даа, оларның материалдыг байдалдары болгаш базаалары экижээн, ынчангаш ам өгну чүгле эки кылдыр кылырындан аңгыда, харын ону көрүштүг чараш, үениң культура эстетиктиг деңнелинге дүүштүр кылып ап болурунуң аргалары бар деп бодаар мен. Даштын-даа, иштин-даа көөрге, арыг-силиг, шевергин өгге кижи харын-даа катап-катап кирикээзи келир.

Бо чылдың октябрьда үнген «Шында» Х. Монгуштуң «Чаартылгалар хөй болган» деп чүүлүн деткидим. Х. Монгуштуң чүүлүнде бүгү тыва малчыннар, совхоз ажылдакчылары кичээнгейге үлегер-чижек кылдыр алгы дег, үениң негелдезинге дүгжүп турар эгелекчи чорукту көргүскен. Ында «Хемчик» совхозта 32 малчын өг-бүлелериниң 22-зи өглериниң даштын агартып, иштики дериг-херекселдерин чаарткан.

Мен бодап көөрүмге, бо чүүлде бижип турар бо эгелекчи факт, барымдаалар өске малчыннарга, совхозтар, районнарның хөй-ниити албан организация черлериниг практиктиг үлегер-чижек болгу дег.

Эрткен чайын бис Моол Арат Республикага дыштанып чораан, Улан-Гом хоорайның кыдыында делгем шыкта барык муң хире мөкүлчек ак өглер турарын көрдүвүс. Моол өглериниң даштындан-даа, иштиндеп-даа көөрге, көрүштүг, чараш эмгелеттинип тургустунгулаан болур чорду. Бисте ону ынчаар кылырының бүгү аргалары бар. Маңаа хамаарыштыр санаалар чүү ирги?

С. ЧЫРГАЛ-ООЛ.

Москва. Төп телевидениенин музыкалыг программазының кол редакциязы байырлалдың «Ак-көк отчугажын» белеткээн. Ону телекөрүкчүлер ноябрь 7-де көөрлер. Дамчыдылганың режиссёру В. Черкасов, кол оператору В. Костин.

ЧУРУКТА: «Ак-көк отчугашта» Ренат Ибрагимовтун ойнап турары.

В. СОЗИНОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

СПОРТ · СПОРТ ·

КАМГАЛАЛ ТИИЛЕЛГЕГЕ ЧЕДИРЕР

Кызылдың бирги чери дээш шыдыраа маргылдаазының сөөлгү чедиг салымында бирги разрядчы Ю. Белов М. Дарташ-биле ойнаан, ийи аргык оолдуг болу берген. Тиилелге мээнин болган-дыр деп болай бергеш-биле сөөлгү көштерни дүрген, бодаанмайн ойнаанындан уттурган.

Түңнел салыгда А. Делгер-оол— В. Колбесинин, Ш. Моңгуш — В. Заворинин, Б. Бахаев — М. Кууларны утканнар.

Бирги разрядчылар Ч. Оюн биле В. Бузыкаевтың ойнаанын көрүкчүлер сонуургаан. Агы-биле ойнаан Оюн атакадан эгелээрге, аныяк удурланыкчызы туруштуг камгалалды тургускан. Чидиг демиселдиң түңнелинде В. Бузыкаев тиилелгени чедип алган.

Кызылдың Күрсельхозтехника комитединиң ажылчыны М. Дарташ хоорай чемпиону болган. Чеди салыгдан 6,5 санны ол алган. 5-5 санны алган «Тываның аныяктары» солуунуң ажылдакчызы А. Делгер-оол, Красноярскиниң политехникти институдунуң Кызылда филиалының студентизи Ш. Моңгуш, «Тувинская правда» солуунуң төлээзи Владимир Бузыкаев ийи-дөртүү черлерни эзелээн. Бо шыдыраачылар декабрь айда эртер Тыва АССР-ниң чемпионадынга киржир эргени алганнар.

Н. ШИШИГИН,
маргылдааның кол судьязы.

ИЙИ ЧЕМПИОН

НИКОЛАЕВ. (СЭТА-ның корр). ССРЭ-ниң хөрээжен шыдыраачыларының 38-ки чемпионады доозулган. Киевтен спортчу Лидия Семенова биле Ленинград чурттуг Ирина Левитина он чеди салыгдан кайызы-даа 12,5 санны алган бирги черни эзелээннер. Ийи шыдыраачының кайызынга-даа ССРЭ-ниң чемпиону атты, алдын медальды тыныскан.

СЭТА-ның корреспондентизинге чемпионнарның чугаалаары болза:

Семенова: «Алдыгы салыгда конгуг берге спортчу демисел үезинде Левитинаны удул алгаш, чедиишкиниг болурунга арга барын бүзүрээн мен. Сураглыг шыдыраачы москвачы Елена Фаталбекованы типлеп алганым, шуут мени сорук киргген».

Левитина: «Бо болза мээң ийнги чемпион шанналым болуг. Маргылдаа үезинде мени сан талазы-биле мурнай бергеннерни чедер дээш үргүлүү демисежим, берге байдалга таваржып келдим. Ынчалгаш Семеновага деңнежир арганыг болдум. Николаевке эрткен чемпионатка аныяк шыдыраатыларның мергежили дүрген өзүп орарынга бүзүредим».

Хүлер медальды Набережные Челнының шыдыраачызы Татьяна Воронова алган.

Чемпионаттың тоо эр эки киржикчиси делегейниң бирги чери дээш Фрунзеге декабрьда эртер зона маргылдаанынга киржир эргени алган.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

НОЯБРЬ 2-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—«Ye». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—«Орлёнок» телестудиянын концерт залы».
11.40—«Бырышкак сашыктар». Уран-чечен телефильм.
13.05—«Делегейниң улустарының чогаадылгазы».
13.35—16.30 Чаңсар.
16.30—«Сээн күш-ажылың — сээн бедиңе». Документалдыг фильмнер программазы: «Коммунистиг ажыл-херектери болгаш бодалдары», «Часкы хар», «Бис аная албан эрттирип чор бис».
17.20—«Орус чугаа».
17.50—«Совет күрешениң болгаш эргениң үндезиннери». Дамчыдылганы ССРЭ-ниң юстиция министриниң бирги оралакызы А. Я. Сухарев чорудар.

КЫЗЫЛДАН

18.20—Телемедээлер.
18.30—«Хоорай» деп система». Документалдыг фильм.
18.40—«Азияның төвүнде». Дамчыдылга.
19.10—Телемедээлер.
19.25 — «Камныг болгаш хумагалыг чорук — кижи бүрүзүнүң сагыш салыр үүлү».

МОСКВАДАН

19.50—«Миллионнарның лениниң университеди».
20.20—Спорт программазы.
21.50—«Шин театрларының артистери ырлаар». Концертке М. Боярский, Л. Голубкина, Ф. Чеханкэ, Н. Сазонова, Н. Караченцов, В. Васильева, Е. болгаш Л. Стриженовтар киржир.
22.30—«Ye». Информастыг программа.
23.00—01.00 Хоккей талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. «Спартак»—ЦСКА. ЦСКА-ның Спорт ордузундан дамчыдылга. Төгүнде—медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

18.20—«Төрээн чурт дугайында ырлар». РСФСР-ниң алдарлыг артизи А. Борошило күүседир.
18.50—«Харыылаңар, горнистер!».
19.30—Медээлер.
19.40—«Маадыр өзүп кезиктиг». Мультфильм.

КЫЗЫЛДАН

19.50 — Чарладдар.
19.55 — 20.45 — «Ырлаар шактарга соло», Телешин. 2-ги кезээ.

АГААР

Бүгүн республикага алыр булуттаар, чагбас. Мурнуу-барыын чүк угланышкынныг, хаттың дүргенч секундада 3—8 метр чедер. Агаарның температураза 4—9 градус чылыыр.

Кызылга база чагбас. Хат кошкак. Агаар дүне 9—11 градус соор, хүндүс 4—6 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

НОЯБРЬ 2-ДЕ

«НАПЫРАЛ»: «Ак борулер» 9.30, 11.25, 13.20, 15.00, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Киночыныды» 9.30, «№ 306 херек» 10.50, 13.00, 16.40, «Баштай ат салыр эргее» 12.30, 18.20, 20.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Онза кичээнгей девискээринде» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Тайга хаанының төнчүзү» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

СОНУУРГАКТАРГА

АСКАН АКУЛА

Таймырда Диксоннуң балык заводунуң балыкчызы Б. Зайцев үжен ажыг чылда балык тудуп келген.

Бо удаада ооң четкизинге ийи метр ажыг узун акула туттуна берген. Чылыг суглуг океанның ол араатан чурттакчызы канчап Карск далайның арктика сугларынга чедип келгенил?

Сонгу үүктүн бөйдузу элдеп үүвелерни көргүскүлээр. Он беш чыл бурунгаар Енисейнин эринде Дудинка чанынга кит чыткының балыкчылар көрүп каан. Далайның конгуг улуг амытаннары —белухаларның бир бөлүү чедип келгеш, хемник суун көвүктелдирип чорун турганын ийи чыл бурунгаар Хатанганың чурттакчылары көргеннер. Белухалар ол черге чедип келген турганын ук черниң улуг чурттакчылары сактын чадааннар.

База бир мындыг таварылга болган: сонгу үүктүн конгуг оваарымчалыг амытаннары ивилер хемни эштип кежип келген, район төвү Хатанганың кудумчуларынче тарадыр кылаштажы бергеннер.

Ноябрь

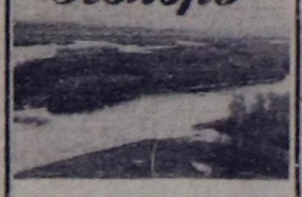

АГААР КАНДЫГ БОЛУРУЛ?

Ноябрь Тывага кышкы айга санаттынар өөк айларның бирээзи. Агаарның өртүмак температураза октябрь биле ноябрь арааында 12—13 градус чедир кудулап соор. Республиканың девискээринин хөй кезиинге температура 14—16 градус чайгылып өскерлир.

Ноябрьда агаарның температураза 40—45 градус чедир соор болур. 1952 чылдың ноябрьда Тоора-Хем суурга 48,3 градус соок болганын метеостанция көргүскен.

Бо чылын ноябрьда агаарның өртүмак температураза 13—15 градус соок болур. Айның эзеи чылыг, хүндүс агаарның соогу болгаш чылыы кадар, казыр бир градустан эртпес. Ийи дугаар беш хонукта бичин соор. Агаарның температураза хүндүс 4—9 градус, а дүне 18—23 градус чедир соор. Айның үш дугаар он хонуунда соок 30—35 градус чедер.

Ноябрьнын ийнги чартыында бысканнап хар чаар. Ынчалза-даа айның сөөлгү беш хонуунда хар чагбас, кошкак хат хадыыр.

Н. ПАВЛОВА,
технин-агрометеоролог.

ЧАА КИНОЛАР

Семён Цвигунуң **«Бис чедип келир бис»** деп документалдыг романын сценарист Семён Днепров биле режиссёр Игорь Гостев («Мосфильм») 2 сериялыг кино кылдыр тургусканнар. Ооң бирги сериязы—**«Кызыгаар чок фронт»**. Ада-чурттуң Улуг дайынының эң-не берге үези—1941 чылдың август, ноябрь айларын ында көргүзүп турар. Ийиги сериада 1943 чылдың декабрьның 31-ден 1944 чылдың июньүн 22-ге чедир үеде болуушкуннарны көргүскен. Киноның кол ролюн ССРЭ-ниң улустуң артизи Вячеслав Тихонов күүседип турар. Кинода Олег Жаков, Иван Лапиков, Юрий Талубеев, Евгений Матвеев, Владимир Самойлов, Галина Польских, Майя Булгакова, Нина Меньшикова болгаш 60 ажыг киноактёрлар ойнап турар.

А. Сметанинин «Кара ыштын ракеталары» деп тоожузунуң аяны-биле **«Эр кижиниң берге чуртталгазы»** деп киноны «Ленфильм» киностудиязы бүдүрүп үндүрген. Кино бистин улуг чуртувустуң сонгу чүгүн камгалап турар шеригниң танк войскаларының бир полугунуң дугайында көргүзүп турар. Төрээн чуртту камгалаар куштуг чепсек бүзүрелдиг, шыырак, шынчы болгаш биллиг холларда турар дээрзин көрүкчүлер кинодан көөр. Танк полугунуң командириниң ролюн Ленинградтың М. Горький аттыг Улуг хөгжүм-шин театрының артизи Анатолий Пустохин ойнаан.

«Сергий ада» деп өкүүг кинону режиссёр И. Таланкин тургускан. Ук кинону 1918 чылда режиссёр Я. Протазанов тургускан. Ынчалза-даа ол кино үн чок. Ынчангы үн чок киноларның эң эки-не деп санаттырын турган. Киноны сураглыг чогаалчы Лев Толстойнуң тоожузун барымдаалап тургускан. Кол рольду ССРЭ-ниң улустуң артизи Ленинчи шаннадлың лауреады С. Бондарчук ойнап турар. Артистер А. Демидова, Л. Маосокова, В. Титова, В. Стрежельчик олар база кинога ойнааннар.

Литва чогаалчы Ю. Балтушистиң **«Дубтар канчаар кээп ужуп турганыл»** деп тоожузун режиссёр Г. Лушас экранчыткан.

Режиссёр А. Жгенти **«Абхаз аныяктар дугайында тоожу»** деп кинону тургускан. Кинону «Грузия-фильм» киностудиязы кылып үндүрген. Кино Совет Эвилелиниң Маадыры В. Харазиниң дугайында көргүзүп турар.

...1942 чылда В. Харазиниң командылааны полк фашистерниң сан-түү чок танкыларынга удур тулчур. Командылал черни В. Харазиниң полугун атказарлазын деп дужаал үндүрер. Ынчалза-даа аткаарлаар чангыс дайынчы-даа чок. Шупту дайынчылар эрес-маадырлыы-биле өлген. Чүге чаңгыс В. Харазин дайынның шавар халдаашкынын ойтур шаан демисежип турар... Ооң ролюн аныяк артист **А. Ипал-Ипа** ойнап күүседкен.

Көрүкчүлер киноэкраннардан **«Танцыже чалаашкын»**, **«Сактыышкын»**, **«Солдат биле чаан»**, **«Ромашка-биле төлгеэзери»**, **«Коргуушкунга удур эм»**, **«Амыдыралдың дазылы»**, **«Кезер эмчилер»** деп киноларны база көөрлер.

Л. КАБАКОВА.

Оорлар баш сугар чер тыппазын

ТАНЫП АЛДЫМ

Чөөн-Хемчик райондан хоочун коммунист Ф. Оларның болгаш өске-даа бижикчилерниң солунга бижээн үүлдерин помчуп, ону деткин тур мен. Оорларны илерелди тыварыг чүгле хоойлу органнарының эвес, а бүгү кижилериниң хереэ дээнинге кончуг-ла ооң-сүүп, каттыжар мен.

Мындыг магалыг чазагай, авс-кежиктиг үеде оор херек үүлгедиш чоруур чазый, чилби кижилериниг чамдыызы туттурбайн, кеземче хереэзге онаашпайн бистиң аравыста чурттап чорууру хомуданчыг. Оорлар, хулиганнаар, кем-херек үүлгедир кижилер дээрге-ле кайда-даа доктаамал ажыл кылбас, арагалаар, мөңгүстадган амыдыралдыг кижилер дээрзи билдингир.

«Мурнакчы» совхоз колхозтурган үениң сөөлгү үш чылында 260 ажыг аттарны оорлаткан. А оорларны эмдыгаа чедир илерелди, тыл шыдаваан. Отчёт санында-ла совхозтун кадарчыларында ереліг кижилер хөй болур. Оларның кадарган малы «Ие чок читкен» азы, «Оор алгаш» дээр. «Ие чок читкен» дээрге-ле база-ла чазый оорларның ап турары ол-дур, ооң башка улуг мал вне эвес, кайнаар чидер боор. Ниитиниң малын каларын мунары-биле болуунга быжыглаткан аттарын оорлаткан малчынны «Мурнакчыдан» тывары берге. Ол ышкаш боттарының хуулда аттарын дыка хөй малчыннар оорлаткан. Чырык хүндүс-ле одарга чораан инектерни 2—3 аттыг кижилер келгеш сүрүп алгаш чоруй баар. Истеп көөрге, машина оруунга келгеш машинага чүдүрген боор.

Чүгле 1977 чылда Ооржак Эртинеевич 14, Салчак Доржукуң 13, Хертек Шырааныгың 9, Ооржак Сержицмаанның 7, Хертек Мокур-ооллуг 4 инектерни, Хомушку Мунзукайның 32, Хертек Очур-ооллуг 27 өшкүзүн оорлар сүрүп аппарган. Ооң-даа өске мал-маганын оорладып, каражаанан кижилер чайы хөй. Ынчалза хөй мал-маган кайнаар саартының турары билдингир. Оорлар аразында харылаа сүлчээлиг. Чамдык оорлар оорлаан малдарын өске районнарже садып, саарын турары адаа. Ооң бир чижээ: 1975 чылдың октябрьның 29-та хериг иштинге баглап каан аъдымны ол дүне оор алгаш, четтирбейн барган. Истээримге Эргиг-Барлык кеже берген болду. Ол дугайын милиция черинге демедеглээн мен. 1977 чылдың июль үүве. Совхозтуң күрүвеге дужаар хойларын Кызылдың эт комбинадынга дужаар дээш сүрүп чоруптум. График ёзугаар дужаар хүнүн манап, хоювусту семиртиг кадарын одарладып турувуста сентябрь ай үнүн келген. Бир-ле хүн Элегес-Аксында ховута чораан Танды районнуң «Коммунизмниг херели» совхозтуң аттарын кадарып чораан кадарчы мээң ийи чыл бурунгаар оорлаткан аъдымны эдилеп турганын таныр кагдым. Ук аъдымның ыныылга, документизин бодумга ап чораан мен, ынчангаш милиция ажылдакчызының киржилгези-биле аъдымны эгидип алыр аргалыг болган мен. Моон алгаш көөрге оорлар бир черден малды оорлаан, өске черге садып, сайгарыкап болгулдар ышкажыл. Чаңгыс суурда, ажыл-агыйда, фермада, бригадада, ажылдан, чурттан турар кижилер боттарын эки билчир, таныжар, харын-даа мал-маганын безин эки таныыр болгай. Ынчангаш кайда, кымныг кодаанда өске, селиктиг мал көстүп келгенин көрген, билген кижилер чогуур органнарга дыңнадып турза, оорлар-биле демиселге дузаа болурдан өске дужамык болбас деп бодаар мен. Ооң ыңай кайда-даа доктаамал ажыл кылбас, улчумал кижилерни чер-черде хамаарышкан эрге-чагырга органнары үчётка ап, кыңчыктырбайн ажылга бижыглаан, ыңгыы хемчээн алза деп күүелдиг мен.

О. ШОЖУТ-ООЛ.

Бай-Тайга район.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң ораалакчызының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалы секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийни амыдыраа болгаш совет гургузуу киллистериниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлетүр киллизиниң 2-22-64, чаагай киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17531. Чагыг 2715.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮШЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының галазы-биле эргелелиниг типогра физы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1).

ТС—00961